

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ

№5 (34), середа, 7 березня 2001 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

На крилах весни прилетіло свято - 8 Березня - Міжнародний жіночий день. З ним і вітаємо!

Сто рядків журналіста - в номер

БІЛИЙ КАМІНЬ З ЧОРНОЇ КАТІВНІ

Певно, Боже Провидіння спричинило те, аби повернувся до рідного дому в Закарпатті в'язень концтабору м. Котаско (Польща) ром Андрій Андрійович Маринко й розказав про нечувані жахи терору в цій катівні ХХ віку.

Повернувся у дерев'яних ботах (напівчоботах), з гапкою, яку набивав сухим пирієм, та з шматком білого каменю-вапняка, відбитого з глиби у підземній копальні, де він та інші раби трудилися день і ніч, ніч і день за 15 грамів черствого хліба на добу, надриваючи у кашлі хворі груди і скроплюючи потом та слезами породоу.

У першому в Україні ромському музеї в Ужгороді віднині буде цей білий камінь-нагадування сущим і прийдешнім поколінням про півмільйонні жертви Холокосту, поховані живими у шахтах, ровах, замучені, спалені у таборах

смерті: Освенцим, Тремблінга, Дахау, Навшайлері.

Час невблаганний. Він змиває ґрунти, у яких ще недавно ховалися людські черепи і кістки, криві скелети проростає молода трава. Та не в його силах стерти сліди болю у людських душах, на сторінках вітчизняної та світової історії, де вічним карбом вписані мена.

"Нам вкорочували життя голодом і голодом, будь-яка спроба втекти закінчувалася розстрілом на місці або ж газовою камерою." - Так згадував про своє перебування в концтаборі м. Вільлаг (Австрія) ром Юрій Олександрович Фенеш.

І в нашому Закарпатті після того, як весною 1944 року було вивезено в концентраційні табори понад 30 тисяч євреїв, настала "черга" ромів. Своєрідним гетто став каштель "Ковнер" у Мукачеві. У його підземеллях, просякнутах цвілью та кро-

вію на стінах, сотні ромів чекали своєї повільної смерті. Майже три місяці пробув у "палаці" житель села Страбичино Арпад Муржа разом із рідною матір'ю.

"Тут, у кімнатах - камерах, - розповідав ще недавно Арпад Арпадович, - тулилися один до одного, годі було випрямитися чи повернутися у жодний бік. Коли ставали в черзі за баландою - т.з. зупою - то трималися, притиснувшись тілами, щоб не власти. Тільки прихід у жовтні 1944 року радянських військ врятував нас від вивезення до Німеччини, де мали усяк винищення."

Стекли десятиліття з того часу, коли ромів піддавалися нацистському геноциду. Злочини у ставленні до цього народу - одні з етнічних груп людства - не мають строків давності. Пам'ятаймо повсякчас про це!

Юлія Зейкан

Епіграф номера:

"На шлях я вийшла
ранньою весною
І тихий спів
несмілий застівала...
Коли ж хто слюзи
лє тяжкої муки,
Скажу я: "Разом
плачмо, брате мій!"
Коли я погляд свій
на небо звожу,
Нових зірок
на йому не шукаю,
Я там братерство,
рівність, волю гожу
Крізь чорні хмари
вгледіти бажано..."

"Мій шлях"
Леся Українка

Дзвінок у редакцію

КОЛИ ОТРИМАЮТЬ ЗАКАРПАТСЬКІ РОМИ-ЖЕРТВИ ФАШИСТСЬКИХ РЕПРЕСІЙ - КОМПЕНСАЦІЮ?

Шановна редакція! Читаємо в газетах, чуємо з радіопередач та голубого екрана про те, що роми Золотоноші, Чернігова, Києва, інших міст України отримали компенсацію, як жертви фашистських репресій. Коли ж отримаємо її ми? Адже час не стоїть на місці - щоденно від нас відходять, так звані "жертви". Думаємо, що фінансова підтримка цим літнім людям по-

трібна ще за земного життя. А ви хіба не так мислите?

Родина Рошташ, Товт, Руссо, Горватів, Форкош, Гогів, Сурмаїв та інші.

Від редакції. Переадресуємо запитання наших читачів представнику фонду "Взаєморозуміння та примирення" п. Шекеті Андрію.

Його відповідь буде опублікована в наступному номері газети.

СВІТ КРАСИ - НА КАРТИНАХ

Напрочуд зближують учнів виставки, різні художні конкурси, концерти. Одначе їх потрібно урочисто відкривати, звертати увагу на те, аби щонайбільше число хлопчиків та дівчаток були їх учасниками.

У цьому переконана Лариса Ганчак, викладач малювання Перечинської школи-інтернату, яка цими днями запросила своїх учнівських та колишніх вихованців, усіх шанувальників на персональну виставку картин - фітодизайну в ужгородський клуб творчої інтелігенції "Мельпомена".

Яксь особлива енергетика іде від картин пані Лариси. До речі, концерти. Одначе їх потрібно урочисто відкривати, звертати увагу на те, аби щонайбільше число хлопчиків та дівчаток були їх учасниками.

Виставка, відкрита 21-го лютого цього року, прийматиме Бажаних оглянути її впродовж місяця.

Наш кор.

ЛІТУЧКА ЗАЦІКАВЛЕНИХ

Ужгород, 23 лютого 2001-го року. Журналісти ромської народної газети "Романі Яг" вітали у себе авторитетних представників ОСІ та адміністрації Міжнародного фонду "Відродження", заснованого відомим у світі фінансистом та фланпропом Джорджем Соросом

шилися дві тижні, навіть місяці становлення видання. Газету сьогодні читають у багатьох регіонах України, її століть, а також за межами держави.

Отже, сьогодні ведеться мова, аби "Романі Яг" стала загальноукраїнським виданням. Новий

На знімку: під час зустрічі.

та трьома українськими громадськими організаціями. Газета - перше у краї, а також в Україні видання, виходить за сприяння Міжнародного фонду "Відродження".

Розмова виявилася не тільки напрочуд цікавою, але й корисною для обох сторін. Адже незабаром "Романі Яг" відзначатиме пам'ятну дату - два роки з часу виходу першого номера. Позаду зали-

статус передбачає якісно новий стан (себто, рівень) газети. Та чи спроможна редакція, її авторський актив вийти на нього? Над цими питаннями розмірковували гості редакції, журналісти.

Цкаві думки, пропозиції висловили Оксана Волошенюк (менеджер програми "Засоби масової інформації" та "Роми України"), Орхан Галіус (керівник-менеджер програми "Ромський медіа фонд"),

а також шеф-редактор "Романі Яг" Аладар Адам, редактор Євгенія Навроцька, журналісти.

- Ясна річ, у такій важливій справі, як вихід на загальноукраїнський рівень, вагоме слово мусить бути за її засновниками та творцями, - сказала пані Оксана Волошенюк. - Уважно читають газету не тільки ромі Закарпаття, але й представники інших регіонів України, наші співвітчизники в Угорщині. Ми підтримуємо бажання колективу: робити газету цікавішою, проблематичнішою, що спостерігається останнім часом. Та порушені у публікаціях проблеми, особливо у критичних, мають розв'язуватися. Газеті потрібен двосторонній зв'язок.

Пан Орхан Галіус у своєму виступі звернув увагу на співпрацю з центром "Генева", вів мову про Інтернет і його використання, тощо. Він запропонував видання відкрити сторінку для наймолодших читачів - дітей. Адже ромські діти позбавлені можливості вивчати змалечку ромську мову. Відсутні дитячі книжечки, які б розвивали їх кругозір, збагачували знаннями про навколишній світ, природу, звірів і птахів тощо.

Порушувалися також питання про створення корпункту в містах Києві, Донецьку, Ізмаїлі та у Черкасах.

(Закінчення на 2 стор.)

Період нацистського терору

Україна

У Чернівцях активно працює ромська громада. Її зусиллями зібрано чимало матеріалу, який відтворює нелегкий період у житті цього народу - Холокосту. У роботі активно включилися високоосвічені та шановні у місті люди, яких знають, як захисників прав ромів. Тепер організація уже оформляється юридично. Відбулася установча конференція, на якій створено культурне товариство "Неве рома".

Як повідомила в нашу газету Марія Миколаївна Іванова, обрано голову товариства, правління, ревізійну комісію. До слова, ромі Чернівці вже отримали кошти, які були виплачені Швейцарським фондом жертвам нацистського режиму.

Франція

У жовтні минулого року в Страсбурзі проходила Європейська конференція, присвячена проблемам проявів расизму відносно ромів. Її рішення продемонстрували відстоювання прав ромів в Європі. Доводячі - комісар у справах захисту прав людини при Організації Об'єднаних Націй пані М. Робінзон, лауреат Нобелівської премії пан Г. Грасс, генеральний секретар Ради Європи пан В. Ціммер, президент парламентної асамблеї Ради Європи лорд Русселл-Джонсон та інші - звертали увагу на ситуацію ромів у контексті проявів расизму в Європі. Робота учасників конференції була розбита на чотири тематичні групи. Три з них, які працювали з тем правового захисту, співробітництва з правоохоронними органами та з питань освіти, звернули увагу на винятково злиденне становище ромів. Висвітлювалися теми расизму в політичному контексті, питання імміграції. Особливо розглянуто сьогоденне злиденне становище ромів. Зокрема про них було сказано: "Особливо піддаються расистським нападкам - ромі. Їх основні права постійно порушуються. Історично складалося, що систематична дискримінація ромів у соціальному, економічному житті суспільства привели до того, що вони опинилися на його узбіччі. Тому, для них вкрай важлива можливість доступу до освіти - ключа ромського прогресу".

(ERRC)

Україна

18-го лютого 2001 року у м. Києві відбулася нарада Міжнародного Форуму України, учасниками котрого є й ромські організації Закарпаття та Одещини. Розглядалися питання відношення національних товариств України до політичної кризи в країні, шляхи участі національних товариств у виборах Верховної Ради України в 2002 році, механізми участі національних общин у виборах місцевих органів влади, пропозиції щодо створення партії "Союз народів України" та досвід участі національних товариств у виборах.

ЛІТУЧКА ЗАЦІКАВЛЕНИХ

(Закінчення. Початок на 1 стор.)

Треба відзначити, що перехід газети у вищий статус, зв'язаний із розширенням кола наших читачів у різних регіонах України, у тому числі столиці - Києві, залученням висококваліфікованої авттури з числа фахівців з різних галузей культури, науки, економіки, тощо.

Нове видання можна буде передплатити чи купити в кіосках.

Цього ж дня в приміщенні товариства "Романі Яг" відбулася робоча зустріч представників фонду "Відродження" Оксани Волошенко, Вадима Чепурнова, менеджера програми "Свобода

слова" з Інституту Відкритого Суспільства (Будапешт) Стюарта Чохлама та координатора масмедіа програми "Ромський медіафонд" Галіуса Орхана з головами ромських організацій Свалявського, Перечинського, Великоберезнянського, Березівського, Мукачівського, Ужгородського районів. Зокрема вирішувалося питання про фінансову допомогу фонду "Відродження" регіональним ромським організаціям, які знаходяться в надзвичайно скрутному становищі. Йдеться про підтримку діяльності цих організацій в культурно-освітніх напрямках.

(Вл. Інф.)

Зліт дітей ромської народності

23-24 лютого 2001 року у смт. Перечин проходив дводенний зліт дітей-сиріт ромської народності. Даний захід був організований БФ "Опіка" у рамках проекту "Майбутнє ромів" за фінансової підтримки Фонду розвитку Карпатського Єврорегиону (Карпатського Фонду) з метою зосередження уваги громадськості краю до проблем дітей-сиріт ромської народності. У зльоті взяли участь вихованці та випускники Перечинської школи-інтернату, ромські діти із с. Зарчево, учні ПТУ області та інших шкіл-інтернатів Закарпаття. Були запрошені також завідувачі Перечинським районним відділом освіти М.М. Кирилик, інспектор райво М.І. Муляк, М.М. Мошак, ООПал та методист райво М.М. Малощ, директор районного будинку дитячої творчості Г.Г. Стрига, представники Перечинської селищної

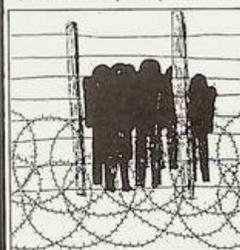
ради - О.Ю. Хроціна, Л.М. Рал, директор Центру соціальної служби для молоді - Й.Ф. Ганчик, представники Молодіжного об'єднання "Братерство сиріт" з м.Тернополя. Цікавою була лекція Ж.О. Сухоїліт на тему "Хто ми, ромі Закарпаття?". Щиро аплодували починучи учасникам концерту, в якому брали участь маленькі ромські аматори з Перечинської школи-інтернату, дитячого садка та школи № 14 м.Ужгорода. Не менш цікавим і змістовним був другий день зльоту: екскурс в ромський музей міста Ужгорода, гри-розваги та дискотека. Представник товариства "Романі Яг", голова Перечинської ромської громади Ігнат Терпак щиро дякував організаторам зльоту за пророблену роботу.

Ірина Судакова

Прихід Гітлера до влади в Німеччині означав перемогу крайнього націоналізму. Німеччина була фактично моноетнічною державою, з двома великими національними меншинами: євреями та циганами. Один цей факт диктував ідеологам расової винятковості вибір перших мішеней для переслідувань. Так звані "Нюрнберзькі закони", прийняті 15 вересня 1935 року, оголошували єврейський, а за ним і циганський народ сторонніми расовими групами.

І в ідеальній етнічній карті Європи бачилися вождями третього рейху без циган. Спочатку, не знаючи про свій короткий строк, вступленої стору, фашисти схилилися до методів, що були розглянуті на 60-70 років. Німецькі лікарі в кінці 30-их років відпрацювали методи стерилізації. Тоді позбавляли від циган задумувалося безкровним шляхом. Повільна страпа не повинна була привертнути до себе особливу увагу та співчуття. Її важко було помітити зі сторони, оскільки конкретним людям дозволено було прожити свій вік, приносячи при цьому користь рейху. Не дивлячись на те, що нацистська пропаганда вслякко поширювала міф про "про кримінальний народ", німецькі цигани-сінті до середини ХХ-го століття були складовою частиною суспільства. Вони торгували в магазинах, виступали в цирку, працювали в майстернях і навіть у державних установах. Їх діти навчалися в школах, юнаки служили в армії, отримуючи за хоробрість "Залізні хрести".

Серед націонал-соціалістичного керівництва до самого кінця третього рейху боролися дві точки зору про шляхи вирішення "циганського питання" і вибір стояв між стерилізацією та фізичним винищенням. Однак до прийняття остаточного рішення проводились підготовчі дії, необхідні для того чи іншого шляху. Цигани Німеччини ставилися на облік з тим, щоб ніхто не уникнув загальної

участі. У 1936 році при Міністерстві охорони здоров'я був заснований Центр з вивчення циганської проблеми (що незабаром отримав назву Центру расової гієни). Спочатку картотека включала тільки 19 тис. прізвищ, проте деякі люди покинули країну. Таким чином початок репресій означав би, що половина діаспори мала шанс врятуватися шляхом підробки документів, переходу кордону і т.д. Знищення всіх циган Німеччини було доручено лікарю Риттеру, і він разом з своїм апаратом виконав поставлене завдання. У лютому 1941 року Р.Риттер мав 20 тис. карток, а до весни 1942 року на обліку було 30 тис. осіб. Основним методом був допит про всіх родичів - так складалася детальна генеалогія. Якщо цигани відмовлялися називати прізвища, їм загрожували концтабором або стерилізацією. Над уточненням даних працювала поліція, опитувалися сусіди. На облік були взяті навіть цигани, що служили у вермахті, авіації та флоті, а також діти в дитячих будинках. Була складена статистика, що враховувала етнічний фактор, крім сінті, в окремих графах були записані лояри, келдерари та представники інших циганських груп, що проживали в межах рейху. Після поразки нацизму кабінетні "вчені", щоб уникнути відповідальності, говорили неправду, що вони не знали остаточної мети своєї роботи.

Результатом цієї політики стала загибель більше, ніж півмільйона європейських ромів та стерилізація багатьох тисяч молодого покоління. Нацисти діяли за трьома напрямками:

1. Стерилізація (яка проводилася з другої половини 30-их років).
 2. Страти на окупованих територіях (які йшли з 1941 року).
 3. Знищення в концтаборах (що почалося весною 1943 року).
- Таким чином, геноцид проти різних груп циган мав різні форми і проводився не одночасно. Виходячи з цього, ми будемо розглядати роздільно нацистську політику, розділяючи окремі її напрямки. Слід підкреслити, що число 500 тисяч людей, що загинули, (яке фігурує у спеціальній літературі), є неточним. Підраховуючи дані різних країн, історики користуються дуже приблизними і за їх визначення заниженими цифрами. Наведемо тільки один приклад. У циганоло-

гічних дослідженнях (Д.Кенрик, Р.Воссен та інші) втрати циган Латвії нараховують 2 тисячі 500 чоловік. І всюди дається посилання на одне єдине джерело - мемуари Я. Кохановського, уродженця Латвії, який жив у Франції з початку війни і не мав достовірних відомостей або даних архіву. Чи можна сприймати за достовірну статистику, що ґрунтується тільки на фрагментарних фактах?

У першій післявоєнній десятилітті зберігався шанс на уточнення цих даних. Це були живі очевидці геноциду - як цигани, так і місцеві жителі. За цей період була проведена величезна робота по збереженню пам'яті євреїв, що загинули від рук фашистських катів. Це не дивно: євреї відрзнялися більш високим рівнем освіти; дослідження Холокосту стало справою честі нової держави Ізраїль.

Багата єврейська діаспора в різноманітних країнах світу фінансувала роботу істориків, випуск літератури. Як наслідок, у фондах московських бібліотек нами були знайдені сотні спеціальних досліджень, присвячених геноциду євреїв, і тільки три книги - про геноцид циган. На жаль, ми мусимо констатувати, що циганська трагедія залишилася непоміченою світом. Шанс достойно закрити її в пам'яті циган, що загинули вже втрачений. У сучасному світі немає ні наукових, ні організаційних структур, ні фінансових засобів на те, щоби хоча б оцінити масштаби фашистських злочинів. Уже два-три десятиліття заміщена кількість циган, що загинули, буде фігурувати у літературі, як висновок історичної науки - без всяких посилань на його наближеність.

Надія Деметер

3 пошти "Романі Яг" Наш друг Павел Фаул

Багато й довго можна б розказувати про цього симпатичного молодого чоловіка, якого знають у Мукачеві. Та й не лише. Особисто я знайомий із ним уже чи не шість літ. Запрятаювали. Щоразу, коли Павел Фаул приїжджає до нас, то не з порожніми руками, або привозить гуманітарку, зібрану в м. Домажнице (Чехія), або фінансово намагається допомогти. Доводиться йому обійти чи зателефонувати не тільки приязні, знайомим особисто, але й різним іншим мешканцям міста, що відгукуються (або ж ні) на прохання допомогти ромам Закарпаття, котрі перебувають у скруті. Сьогодні держава - Україна, де вони проживають, економічно неспроможна реально ужити у їхнє становище.

У Яношеві (с. Іванівка на Берегівщині) свого часу був м'ясокомбінат. Але він уже давньокі пере- став давати продукцію. Запустили колішні приміщення. Не раз і з Павлом розмірковували, що і як зробити, аби в цих спорудах завирувало життя. Час сприяв. Ніхто на будівлі, котрі на очах ставали аварійними, особливо не претендував. Йосип Молнар, місцевий пастор Яношева (Іванівки), досить швидко перейнявся ідеями зведення в селі храму. Проведено величезну роботу, аби споруди колішнього м'ясокомбінату перетворити в сучасні приміщення. Тепер у селі є школа, в якій цього року навчального року сіло за парти 40 дітей. Без допомоги Павла Фаула та інших спонсорів - навряд чи можна було звести цю

споруду. Як і розпочати у ній новий навчальний рік. ... У жовтні 2000-го року Фаул привіз допомогу місцевому пастору Йосипу Молнару. На потрібне й не сподівався. Та вже такий він є. Володіє особливим чуттям: відгукуватися на потреби вірників... Дякуючи Павлу Фаулу та усім, хто йому допомагає, почнеється спорудження у Яношеві й бані неподалік школи, власне, на її території. Педагогіч Петрушко Єлизавета та Сва Гнотик - перші, хто включився у роботу. До речі, Східноєвропейська місія прийшла на допомогу багатодітним сім'ям. У Чомоніні відкрито школу, запрацювала ідальня. Йосип Віраг, голова товариства "Невіре" (Відродження), дякуючи ромській об'єднаній церкви

Жінка і війна. Ці два слова жіночого роду. Проте абсолютно протилежні за значенням, і стоять на діаметрально протилежних місцях у нашій свідомості. Жінка - це добро, щедристь, материнство, щастя, любов. Війна - зло, руйнування, смерть, горе. Жінка і війна - поняття несумісні за своїм еством і дією. Та війна не вибирає чоловік це чи жінка. Вона молотить своїми жорнами всіх, перемелює людські душі. А тим, хто народився 1922, 1923, 1924 роках, війна завдала найбільшого болю. З цих років народження живим залишився один із десяти. Один, який вижив, повинен був і воювати, як один з кращих, і сидіти в концтаборах, бо решта загинула, - молодими та необстріляними були хлопці. Відбудувати зруйноване - знову за десятих, за тих, хто не повернувся.

забрали на важку роботу жандарми, мусили спати в палатках, що вночі майже не тримали тепло. А вдень довбали землю, рили траншеї та місця під бункери. За три кілометри жінки ходили за зрубаними стовбурами дерев і на собі несли їх, замінюючи коней. Почалися налти авіації, що густо сипали своїми бомбами наші позиції. Особливо боялися снарядів, які під час вибуху розпадалися на тисячі осколків.

Чоловік розшукував мене, - згадує Марія, - коли довідався, що працюю на будівництві військової укріплення, відправив декілька листів до місцевої військової коммандатури з проханням відпустити додому вагітну дружину. Не знаю, що допомогло більше - його листи чи те, що мій живіт став добре помітним, мене відпустили додому. А може, й наступ росіян.

Жінка, усмішка якої зігриває

— Іх у мене, - оповідає Лія Євгенівна, - тридцять. І всі, мов рідні, за уськ переживаю. Якось, коли захворіла наша провідна учасниця ансамблю, то у самої наразі серце заніло. Бо ж удума у двічки - холодно і голодно...

— А мені говорили, що ваші вихованці з маетних ромських родин?

— Ну, що ви! - сплескує руками завідувача. - Хто ж той ворог, котрий отаке сказав? Всі - з різних сімей. Он хіба що у цього хлопчика неординарна біографія. Ба, чите, той зовсім маленький на зріст, а вже розмовляє кількома мовами: ромською, українською, словацькою. То є неординарний голос - майбутній соловейко. У хлопчика (Дьордь Лацко) - нашого вихованця - серед близьких родичів дійсно є музиканти. Дядько - навіть заслужений працівник культури України. Але казати, що він з багаті родини - навряд чи варто.

Ми сидимо у затишній навчальній кімнаті. За кілька кроків - двома рівними рядками на стільцях сидять маленькі мешканці школи - дитсадок № 13 м. Ужгорода. У них - творча перерва.

Прошу Лілію Євгенівну Адам продовжити знайомство з цим "острівцем майбутніх першачків", як любовно зовуть цей навчальний заклад окремі батьки.

Наш дитсадок святкує три роки з часу організації. Заснований під егідою культурно-просвітнього товариства "Романі Я", а також з допомогою мерії міста, відділу освіти. Займаються у нас хлопчики та дівчатка від трьох до семи літ. Вже маємо два випуски. Нинішній буде третій. Чотирнадцять наших випускників влилися у колектив ЗОШ № 13. А один став учнем сьомої школи з українською мовою навчання. Це своєрідний експеримент, бо хочемо знати, як "приживеться" наш учень у навчальному закладі з українською мовою навчання.

Третій випуск, хочемо вірити, буде не прішій, можливо, у чомусь і кращий (а ми продовжуємо працювати за двома програми - державною "Малюк" та фонду "Відродження" - "Крок за кроком").

Батьки, віддаючи нам своїх донечок та синочків, переконані, що постійно тримаємо з ними зв'язок, радімося. Наш колектив сьогодні уже набув певного досвіду у роботі.

На знімку: завідувача дитсадком №13 Лілія Євгенівна Адам зі своїми вихованцями

Зупинимося на останніх рядочках. Хто ж, окрім завідувача (назвається на другому курсі МАУП, спеціальність - практична психологія), його складають?

— Які вітри занесли вас сюди, Денисе Йосиповичу? На моє запитання чорнявий юнак, випускник Ужгородського училища культури, віджартується.

Денис Вароді - вихователь і музкерівник, третій рік працює. Малеча буквально захопана в Дениску (так позавч зовуть допрослі та малеча) на першій погляд строгого наставника.

Успішно трудиться у колективі (насторожено прийняли, не думає, що впишеться) вихователь гаджі (неромка) з вищою освітою Оксана Василівна Лупич.

Ганна Мирославівна Стрич - медсестра, закінчила Брєйське медичне училище. На її плечах - здоров'я дітей.

Помічниками вихователя працюють Єлизавета Антонівна Шугар та Анжела Рудольфіна Адам. А ще в ансамблі - пралія Лариса Ласлівна Човка та повар Дарина Мирославівна Дан.

Ясна річ, діяльність школи-дитсадку крутиться навколо і завдяки енергії та ініціативі завідувача. А вона, як переконалися, особистість сильна і цікава.

Ще послухаємо Лілію Євгенівну, матір двох доньок. Старша Ружана подарувала онуку Дашеньку - через півроку буде відвідувати дитсадок, де господарює молоді бабуся (на свята з мамою навідується сюди і малеча, вважаючи її за ляльку, клопочеться...)

— Мої дити свого часу виховувалися в садочку. Про старшу говорила, а молодша - Ізоolda - учениця одинадцяті школи... Праця в цьому навчальному за-

кладі (Мається на увазі школа-садок) захопила мене. Так сталося, що я відчула потребу здобути вищу освіту, яка розкрила мені світ душі (його, психологію маленької та й не лише людини).

Отже, три роки. Ромські діти сьогодні часто живуть в умовах, близьких до екстремальних. Що мається на увазі? Відсутність умов для проживання батьків.

Сьогодні вони, себто батьки, задоволені, що діти у теплі, вчаться азбуки та інших предметів. Що мається на увазі? Відсутність умов для проживання батьків.

Сьогодні вони, себто діти, задоволені, що діти у теплі, вчаться азбуки та інших предметів. Що мається на увазі? Відсутність умов для проживання батьків.

Наша розмова із завідувачкою почалася із її розповіді, яким було становлення дитсадку. Тут свій колорит. Послухаємо:

— Дякуючи державним структурам, навчання та виховання у нас - безкоштовне.

Лілія Євгенівна рада, що з першого дитсадку привозять на обід смачні сні, кашу з котлетами, компот.

Цікавлюся у директора ЗОШ І-ІІ ступенів №13 Мар'яни Іванівни Савко, як почувають себе за партами випускники школи-дитсадку? Вона говорить: "Вони хороші, успішно вчаться. Тільки б батьки відпускали на навчання."

Була друга половина дня, коли поверталася з садочка. З вікон ниривалася на вулицю гімназі у виконанні ансамблю "Романі Я".

Тому, хто бля тебе, руку дай Незалежний від раси чи кольору очей.

Ти роби, роби усьм добро... Ю.Камська

Війна в її житті

Пройшла війна і по долі Тирпак Марії Іванівни, 1922 року народження. У мамі вона була одна. Плекала мама свою доню. Дала їй красу, вдачу, добре серце. Закінчила сім класів горожанки за чехословацької республіки, коли в наш край ввійшли угорські "добродії". Восьмий клас закінчила вже при новій владі. Проте недовго довелося радити цій владі. У 1943 році угорський уряд видав наказ про те, щоб зібрати молодь і відправити на примусові роботи до Угорщини. Працювали за тих, що пішов на фронт. Завантажили нас, як ту худобу, в товарні вагони, - згадує Марія Іванівна, - і везли на захід майже тиждень. Було нас десь до 120 молоденьких дівчат. Потім вигнали на панські поля графа Поленгейна, що були недалеко міста Сейкешфегервара, біля села Мога. Що ми тільки не робили? Косили, молотили, за худобою доглядали. Годували погано. Шість місяців вдробили на пана. Була щаслива, що жива повернулася додому.

Серед горя і біді зустріла своє щастя. Сподобався їй молодий юнак, поборалися. Прожили разом у щасті всього три місяці. Та війна вимагала нових жертв. Що їй було до чужого щастя, любові? Чоловіка мобілізували до угорської армії, а Марію - до трудового табору. І хоча її не мали права забирати, вже була вагітна, та ніхто не хотів про це чути. Відправили її разом з 182 підневільницями будувати "ліній Арпада" в гори біля с. Люта. Пліч-опліч працювало не менше тисячі українців, угорців, ромів. Всі ті, кого

Весною 1945 народила первістка Олексія. Довго чекала чоловіка, та від нього ні слуху, ні духу. Думала, що заживемо щасливо після війни. Та все тільки почалося. Знову заміжжя, та невдале. Чоловік сильно пив. Дітки народжувалися, помирили. Олексій підрастав, мужнів. Менший з'явився. Радити б. Та ні з чого. Забрали Олексія в армію, відслужив він два роки. Чекали його повернення всією сім'єю. А він вернувся і через два місяці помер. Ось тоб і помч на старі дні. Менший поїхав на заробітки в Херсонську область, там і залишився. Ось так і вийшло: молодого жила погано, думала, що на старості років буду жити краще. Зароблю собі пенсію, і нічого мені не треба буде. Та не вийшло. Пенсія 58 гривень, а за один віз дров - заплатила 25 гривень. Живи, як знаєш!

Ось так воюю з життям. Воюю - за себе і за тих, хто не повернувся. Правду казали люди: у війни не жіноче лице!

Наш кор.

Дорогою йдуть люди. Похмурі, втомлені і зневірені - про це свідчать їх згорблені постаті. Поряд, ледве переставляючи ноги, плентаються такі змучені конячки, тягнучи за собою навантажені нехитрим скарбом візки.

Поодинокі постріли розірвали тишу, що повисла над маленьким селом. До пострілів тут звикли. Війна. Тільки кілька сімей, що жили край села, залишилися там, де їх знайшли ворожі кулі. Діти та дорослі. Всі.

Кільканадцять однакових, побудованих впритул одна до одної хатин. Ні, це не те, що називають "дім". Це - бараки, заповнені людьми. Високі башти з кулеметами та охоронцями. І дріп. Скряб автоматиками з собаками.

Сміх та регіт. Група людей в уніформі, ставши колом, захоплює спостерігача за видовищем, що його придумав їх товариш. У

центрі - змарнілий, брудний, з охолопим жажом обличчям чоловік намагається, конвульсивно ловодячи руками, захиститися від злої вівчарки, що її на повідку то відпускає, то притримує військової. Ні, сил захищатися він уже не має. Це інстинкт - древній, могутній інстинкт рухає його немичним руками. Сміх.

Вдало вибравши хвилину, він переліз через дріт і кинувся тікати. Свобода. Але що це? Не минуло й двох діб, як його знову привели до концтабору. Із синцями та подряпаними, скривавленого. І в кайданах. Навколо багно, повітря - не повітря, а сморід. Галас, створений дітлахами не завжди дорослим, що сущать собі голови роздумами про

пошуки їжі. Звукли. Все традиційно. Нічого не змінюється.

Ледве пересуваючи ноги, вишуквані солдатами в шеренги, вони, один за одним, молоді, старі і зовсім маленькі, переступають поріг якогось приміщення. За довгий час перебування в цьому місці вони вже не раз бачили, як іщі туди заходили. І ось останній. Двері зачинено... І все. Все.

Що це? Літературний твір, сценарій одного з дшевіх голлівудських бойовищ?

Ні, це не роман і не сюжет кінofilmу, а тільки опис реальних подій, невелика частина того, що відбулося в Європі цивілізованій, освіченій і культурній Європі. І не колись давно, а зовсім недавно, в

XX ст., зовсім поряд - в Бельгії, Голландії, Франції, Німеччині, Польщі, Румунії, СРСР. Та на Закарпатті. Це частина історії всього людства, але вона має і конкретну етнічну приналежність. Ім'я цьому народу - роми. Це їх історія, це те, що вони переживали і переживають до сьогоднішнього дня. Це туди, поштово жким дала досить давня теорія про расову винятковість та расову неповноцінність, що стала державною ідеологією нацистської Німеччини і застосовувалася ними на практиці в 1933-1945 рр. Метою ставилось повне знищення ромського народу. Почалося все з вигнання ромів за межі Німеччини, а потім і за межі інших країн. А з початком війни роз-

почалося планомірне масове винищення ромів: стерилізація, депортація, знищення. В усій підвладній Німеччині Європі ромів знищували на місці, вивозили в німецькі, австрійські, польські концтабори, де їх використовували як робочу силу, як матеріал для псевдомедичних експериментів і вбивали. Всього за роки Другої світової війни було знищено понад 500 тисяч ромів.

Ми повинні знати і пам'ятати про це. Не тільки роми, а й інші народи та нації.

Надія Лош, учениця 9-го класу ЗОШ І-ІІ ст. № 13 м. Ужгород
Вчитель історії
Бадіда Петро Петрович

Не роман, не сюжет фільму - велика правда

Журналістські шляхи - дороги, а також деякі інші справи, привели мене до м. Золотоноші, що під Києвом. Тут відбулося немало корисних і цікавих зустрічей. Про окремі з них розкажу. Сподіваюся, що вже ближчим часом вітатимемо у себе посланців цього міста - членів товариства "Аме-рома".

Роми Золотоноші - люди помірковані

Володимир Бамбула: "Я молодий голова товариства, але всіх його членів давно знаю."

Скажу читачам ми одразу знайшли спільну мову. Розговорилися. Отож, запропонував Володимир Миколайович відповісти на ряд запитань, які, безперечно, зацікавлять читачів "Романі Я".

- Найперше хотілося б знати, коли організоване товариство, скільки людей входить до нього?

Товариству три місяці. Дійсно, воно ще лише зводиться, мов та дитина, виврашивши з плечушок, на ноги. Але вже маємо організацію, що налічує тисячу членів, визначили проблемні питання. Засукавши руки, почали працювати.

- Якими ремеслами займаються ваші люди? Як зберігають старовинні традиції?

Звичайно, сьогодні годі говорити про успішний розвиток коневодства, ковальства. Окремі члени нашого товариства ще ними займаються. Однак, більшість шукає можливості вижити у складній економічній ситуації. Сьогодні на різних ринках побачите циган із Золотоноші. Вони торгують, перекуплюють щось. Але заробіток вистачає хіба, що на те, аби увечері родина не лягла

спати голодною. В основному всі безробітні. Кинути на виживання. Щодо збереження традицій? Весілля, наприклад, намагаємося організувати так, як колись велося в прадавнє дідів. Та родина, яка справляє весілля, вилазить, як кажуть, зі шкури, аби не осоромитися. Черед рідними, всюю общиною. Дачина повинна зберігати цю цоту. Молодий про це клянеться.

На весіллі не вживаємо горілки. Зневажаємо тих, хто напивається. Ми православні і заборонитися можемо тільки за правду.

- А чи часто звертаєтеся до влади? З яких проблем? Яку участь берете у житті міста?

Коли б виникли особливо важливі питання, котрі вимагають негайного вирішення, то, безперечно, зверталися б. А так у повсякденному житті намагаємося давати собі раду самі.

У місті вирує своє життя. Коли запрошують нас, а це буває нечасто - взяти участь у тому чи іншому святі - відгукуємося. А таким є Івана Купала. Прикрашаємо це чудове дійство танцями.

- Пане Володимире, а чи висуватимете свою кандидатуру на майбутніх виборах?

Обов'язково. Вважаю, що настав час мати представника у владних структурах.

На знімку: А. Адам та В. Бамбула

- Як складаються ваші стосунки з правоохоронними органами?

Нормально. Роми Золотоноші - люди помірковані. Немає серед них крадів. Хіба що приїжджі, котрі на грані банкрутства дозволяють собі зазіхати на те, що погано лежить. Претензій до членів общини, власне, нема. Міліція лояльна до нас. Бажав би, щоб існувала дружба між українцями та ромами. Разом шукали б, як кажуть, місця дотику. Хочу віри-

ти, що й тут знайдемо потрібні шляхи зближення.

- Чи потрібна газета "Романі Я" у статусі загальноукраїнської?

Обов'язково. Двома руками голосую за це. Я краще не в би десять дів, а підписався на видання, де можна прочитати про наше життя, порушити наболілі проблеми. Є ж газета Європейського культурно-просвітнього товариства України? Нас, ромів, на Україні скоро до півмільйона, а газети нема.

клопотати в області у СБУ. Написав туди. І що ж? Знову переадресувують, цього разу в Київ. Звідти - в Томськ, мовляв, туди вивезено архіви. Знову відслав листа. Отож, чекаю. А жінка лежить хвора, нікому й їжі приготувати. Та й нема з чого.

А другий чоловік з непростюю долею - Василь Шандиба. Йому сімдесят років. Живе в хатинці на околиці Діти роз'їхалися. Теж ледве животіє. Сам росіянин, а дружина була українкою.

- Скажіть, пане Володимире, чи діють у вас ромські суди?

Золотоноша - місто мирних ромів. Особливих кримінальних розборок давно не було. Трапляються місцеві конфлікти: той чи інший житель забув повернути позичений інвентар або борг... Молодіята збирають розлучаються через взаємні образи. Отож, аби пригасити подібні конфлікти у зародку, обираємо нейтральних людей у ромський суд. Зауважу, звертаються роми не в райвиконком, а в наш суд.

Розумні люди судять справедливо. Отож, розв'язуємо справи на місці.

- Розкажіть, будь ласка, про свого сім'ю.

У нас двоє синів і донька. Старшому - тридцять, молодшому - двадцять п'ять. Доньці скоро вісімнадцять. Ще є дві невістки і зять. Всі молоді, здорові. Скажу про нас жартом: півкабана з'їли б за раз.

- А яка ваша улюблена ромська страва?

Картопля в лущайках (мундирах!). Або ж пісний суп із квасолею та кількома картоплинками. Я віруючий, м'ясо не споживаю. Раджу й іншим обходитися без нього.

Доля Мірошниченко: "Наша любов схожа на казку"

Володимир Михайлович, приязно усміхаючись, представив свою половинку (Без Долю, - зізнався, - не мислю життя - АА).

- Прожили у мирі, радості та любові тридцять і п'ять літ.

13 лютого святкуємо своєрід-

Мені здавалося, що з Володимиром Михайловичем Мірошниченко обговорюватимемо діяльність молодого товариства "Аме-рома", яке встигло повернутися до себе увагу не лише у Золотоноші, але й у Києві. Можливо, справа у тому,

що довкола нас уже на деревах з'явилися перші бруньки, нахло весною - закінчується лютий, даючи дорогу весняному березню, - бесіда швидко повернула у русло життя родини секретаря цього товариства.

На знімку. подружжя Мірошниченко

ний ювілей. Зйдеється вся наша сім'я, численні друзі з Києва, інших міст. А вже не кажу про общину. Разом відзначимо.

Я дуже здивувався, коли на своє запитання "Де вперше зустрілися?", почув: "На ринку". Як на ринку, - мало не вигукнув. Адже там торгують?

Володимир Михайлович, затівавши в очі хитринку, підтвердив: "А так на ринку вперше побачив Долю. І кажу: коли б у Золотоноші всі молоді жили так, як ми, щастя панувало б у сім'ях."

Поруч свого чоловіка Доля Іванівна почувала себе напрочуд

вільно (у ромів нашого краю не завжди жінка веде себе так - АА). Згодом говорила:

- Яюсь одразу Володя запав мені у душу. Розказав про своє нелеге дитинство, юність. Померла дуже рано мати. А ще ж брат, сестра. Іх треба підняти на ноги. Батько пішов в іншу сім'ю... Наша любов нагадує казку з тої мипі, як побачилися уперше. Й досі не знаю: чи жаль до нього після почутого переміг, а чи то все. Все вільно для мене, Долю, визначив долю.

Не втримався, щоби від себе особисто та газети, яку представ-

ляю, не привітати дружнє сімейство Мірошниченків.

- Пані Доле, - прошу дружину Володимира Михайловича, - а ви щаслива жінка?

- Боюсь, аби не наврочити: щаслива. Ось бачите моя внучка на цій фотокартці. Я дуже Ларису люблю. Вона потишна дитина. Дітей з Володею виростили трійко - двох дівчат і сина. Маємо чотирьох онуків. Всі моєму серцю дорогі та любі. У своїй мамі була десятою. Мизинчик... Невістки інколи мовлю: "Надо, я можу у Києві вийти на вулицю й гукнути: "Я щаслива жінка, мати, бабуся". Діти мене всі слухають. Синок, котрий має двадцять один рік, не курить, не п'є. Усі, коли потрібна порада, йдуть до мене. Нікому не відмовляю у доброму слові."

Скажу від душі слабким, бідним допомагаю, як можу. Багатства ненавиджу. Багато люди викликають у мене хіба що презирство. Як можна ходити обшваними золотом, коли поруч ними нагодавати дитину.

У Києві жила двадцять літ. Одного разу прийшло до мене жінки й просять: "Доле, повертайся в общину в Золотоношу. Ти проста й розумна. Нам тебе треба. Непростий сьогодні час. Мусимо бути разом."

Як було заперечувати? Не погоджуватися?

- Хто у домі хазяїн?

- Я без Володимира Михайловича не уявляю наш дім. По заробітку - я. Але старшим визнаю себе його.

- Тримасте сім'ю в руках?

- Дивлячись, що розуміти під цими словами. Я закінчила свого часу одинадцять класів середньої школи. Працювала секретарем-друкаркою. Та й володію швейною справою.

- Питання до Вас, пане Володимире, яку освіту здобули Ви?

- Закінчив музичну школу в Золотоноші по класу баяна. Далі - Канівське культурно-освітнє училище. А ще підвищував кваліфікацію на курсах директорів будинків культури. Працював директором у різних закладах культури, викладав у загальноосвітній школі співу, малювання.

- Отож, з музикою дружите?

- Багатьох охочих до співу з моєю допомогою об'єднано в хоріву капелу... Запам'ятався шанувальникам цього жанру День пісні на Тарасовій горі у Каневі... Хор невеликий - сто шістдесят співаків...

- А чи були учасниками фестивалів?

- Ні, тільки у Каневі виступали.

- А яку увагу приділяє Товариство дітям?

- Торк подавав пропозиції щодо створення секції, котра б займалася нашим підлітковим поколінням. Прикро, що не всі ромські діти розвивають рідною мовою. Тут роботи нечелютей край.

Не хотілося мені прощатися з цією гостинною родиною, але час не давав змоги довог затримуватися у Золотоноші. Про різні жіночі проблеми ще перекинуємося з Долею. Запитав, яку улюблену страву готує на свята? Відповіла: "Роми люблять м'ясо. Я своїм, коли збираємося разом, обов'язково подаю на стіл котлети з грибами. Биткове м'ясо з цибулькою підсмажує... А ще - холодець. Володя його любить... Не обходимося без традиційних вареників із м'ясом. Мама, котра проживає в Києві і має 76 літ, сестри Валя, Рада, їх діти, готують теж неперевареного вареники з м'ясом. Ми ніколи не ходимо до їдальні."

Володимир Михайлович висловив своє побажання газеті "Романі Я": Передаю дослівно, сказане ним:

- Подавайте поді не з одного Ужгорода, а з усіх міст. Особливо увагу звертайте на проблеми, їх розв'язання. Щоб знали, як живуть роми не одного регіону, а всієї України. Бо ж ми повинні знати все один про одного.

У Золотоноші гостював
Аладар Адам

Пам'ятаємо...

Події Другої світової війни, її жорстокість по відношенню до цивільного населення глибоко вкорінилися у пам'яті людей. Відкрите знущання над євреями, коли їх, безбройних, беззахисних, виганяли з будинків. Сусиди до сьогодні чують зойки та голосний плач жінок і дітей, яких гнали вулицею жандарми. Вони пам'ятають, як євреї дивилися з ними, хто жив поруч, у кого були великі статки, яким не зайвим для себе, шматком хліба У пам'яті ромів

На знімку: Лейзи Ян та Лейзи Естера з онучкою

застереження, яке висловлювали євреї, коли їх вели, наче стадо, вулицями міста. "Скоро дійде і до вас черга". Місцеве ромське населення, відчуваючи лихе, почало ховатися в лісах. Викопували невеличкі бункери, щоб перебути важкі часи Угорсько-німецьке командування після вивезення євреїв планувало у такий спосіб розправитися із ромами.

Проте або природна хитрість, або порада доброї людини, що, ніби серед ромів почалась епідемія тифу, змусила місцеву владу прийняти відповідні міри: провели санітарно-гігієнічні заходи та призупинили відправку ромів Закарпаття у концтабори.

Лайзі Естера, 1937 року народження:

- Ранком до хати ввійшли озброєні жандарми і почали всіх виганяти на вулицю і вести до бані, яка

знаходилась на території нинішнього парку імені Горького. Жінок, дітей, дорослих змушували митися, а перед тим у всіх було відрізано накоротко волосся. Для ромки - це велика ганьба. Чудове пишне чорне хвилясте, яким завжди пишались жінки, було відрізане і викинуто на сміття.

Після того у всіх забрали одяг, його дезінфікували, і ми повинні були одягати його мокрим, хоча на вулиці був кінець березня. Особливо лютували окупанти в останні місяці осені 1944 року. Біля табору на Радванці були поставлені зенітки, які обслуговували виключно німецькі солдати. Одного вечора вони увірвалися до хати. Чоловіків у смі' не було, їх вивезли на примусові роботи: кого камінь добувати, а хто працював у горах, у лісі, будували бункери та інші оборони. Того вечора вдома були лише дідуся Гажи Юрій та мама Адама Верона та купла дітей. Німці дуже побили дідуся, який захищав честь доньки, а потім жорстоко гвалтували маму.

Адам Войтек, 1935 року народження:
- Роми, що жили в таборі "Шахта", теж були насильно вивезені на дезінфікацію жандармами. Були підігнані вантажні машини до табору і всіх дорослих та дітей вивезли до бані, що була біля електростанції. Мама заховала мене у шафі, проте жандарми і там знайшли. І пам'ятаю, як кричала мама, коли їй відрізали волосся, та

з тієї ганьби, що вона мусила митися з 9-10-річними хлопчиками, які за ромськими традиціями вже вважаються дорослими.

Ми були дуже злякані. Поширювалися чутки, що ніби ромів з Мукачівського та Берегівського районів завантажили у два товарні вагони, а потім розстріляли біля річки. Ми боялися, що з нами зроблять те саме.

Горват Аранка, 1940 року народження:

Подібна ситуація була і в таборі в с. Павловці, яке зараз знаходиться на території Словаччини. Мені тоді було всього чотири роки, але дитячі спогади вкарбувалися у пам'ять на все життя. Потім ці події багато разів переказували мені батьки. Одного безнезлого ранку 1944 р. табір оточили жандарми. Всіх жителів вивели на берег річки, що недалеко протікала Жінок і дітей відділили в одну групу, а чоловіків - в іншу. Вишикува-

На знімку: Горват Аранка

ли нас майже в шеренгу, а напрооти - озброєні жандарми. Ми чекали найгіршого. Через декілька годин протистояння прибіг староста і нас відпустили. Потім довідалось, що ця акція була у відповідь, бо наче б то роми допомагали партизанам.

Подібні дії жандармів повторювалися ще не один раз. Через місяць усіх чоловіків, молодих хлопчиків вивезли на примусові роботи: будувати лінії укріплень. Тоді роми вирішили рятувати своїх. Вони з двачатками брали декілька комплектів жіночого одягу, переддавали хлопцям і забирали з собою. Поширювалися чутки, що роми допомагають партизанам, а це було дійсно так, хоч у подібне мало хто вірить. Одного дня забрали мою маму в будинок, де її піддали тортурам. У них знаходилась там машинка, що обрзала пальці. Мама нічого не говорила. Тоді її посадили на стілець, на якому були вбиті вістрями догори цвяхи. Коли вона ледве прийшла додому, то на неї не можна було без жалю дивитись.

Знаючи, що у таборі не залишилось чоловіків, німці, що стояли поруч, навідувались у табір, гвалтували наших жінок, знущались над старими. Тоді жінки почали мазати лице сажею, щоб бути чорними і брудними. Так хитрість перемагала силу.

Горват Йосип, 1936 року народження:

- Багато людей не вірять, що роми постраждали у роки війни. Так у моїх батьків все забрали з хати, а голівне - двох коней - гудувальників, всі всі начиння.

Потім всіх чоловіків зганяли у

На знімку: Адам Войтек

радванський кар'єр добувати камінь. Там ми працювали більше року. Навіть хлопчиків 10-11 років змушували працювати. На каменоломні працювали мій дід, який був контузений у роки Першої світової війни, батько-Бругос Іван, 1883 року народження. Він домовився із владою, щоб ромів із Радванки не відправляли до Сянока, Станого, Жорнави, Кострина, а щоб вони працювали вдома. З двох бід обирав найменшу.

Агоста Єлизавета, 1939 року народження:

- Всіх наших чоловіків після того, як вивезли євреїв, забрали на примусові роботи. Кого в Жорнаві, Свалюві, Сянкі Батька Товта Калмана, його брат Рудна змушували рити котловани, лінії укріплень, рубати ліс, робити біндажі. Спали під деревами. Годували дуже погано, іноді тільки лущинням з картоплі. Багато їх і залишилися в лісі не витримавши здоров'я. Батькові вдалось втекти, вибратися із лісу, проте таких було мало.

Пам'ять людська... Вона не дозволяє забувати правди того, що зазнали роми під час війни. Це примусові роботи, це конфіскація майна, це знущання над жінками і дітьми. Ми не забуваємо образ. Пам'ятаємо все.

Наш кор.

Ром писав батькові Сталіну:

"Допоможіть, о Великий із Найбільших, виїхати до Словаччини з немілої Радванки..."

Ця історія могла б видатися легендарною чи бувальщиною, яких тисячі ходять по світу. Однак. Багато чого у ній є правдивого.

Село Павлівці Михайлівського округу Словачкої Республіки відоме на Закарпатті. Немало його жителів - ромів - побувало в цьому краї або ж приймали у себе мешканців густонаселеної Радванки. Сестра (старша) нашого "героя" сподобалась красеню з цього району (околиць) Ужгорода. Звичайно, женихв немало було в гарній Марі, котра вміла не лише різну хатню роботу виконувати, але й була поставна собою, мала хист до музики, пісні. Та що там казати: серцю ж не накажеш!

Вирішив без матері, не знаючи ласки рідних, Децидрий Лацко, брат Марі, як і вона, сам пробивав собі життєву дорогу. Служив у гадзі змалку. Звикав до найважчої праці.

Настав час - взяли на військову службу в німецьку армію. Поцпастило, що пішло їх із села 15 хлопців. Трималися, допомагали, як могли, один одному.

- Мене, коли прийшов певний вишків, - розповідав Децидрий Юрійович, - направили охороняти вагони. А сам був стрілець. Довго вийшла моя розповідь про службу в армії, війну, якої ніхто не хотів, бо кожного літа були приносили нові й нові жертви. Нас, ромів, німці поки що не чіпали, хоч, думаю: знали, хто є хто.

- Закінчив Другу світову війну

у селі Вікарівці. Так і не мав можливості навчитися грамоти, хоч і прагнув цього. Згодом з'явилися й у нас партизани. Я вирішив певний час перечекати, зорентуватися у ситуації. Але так тривати довго не могло. Змушений був з'явитися в комендатуру й засвідчити, що не є партизаном. Боявся йти додому. Знайшов сякий-такий приюток у ромів. І там пробував до того часу, поки не прийшла Червона Армія. Перед її наступом німці вигнали нас на поле рити окопи. Пронеслася чутка, що звідси живими ніхто не повернеться. Можливо, так і було б, але голова сільради Юрій Сорока на коні прискакав у поле. Він попросив офіцерів не карати невинних ромів. А, до речі, після євреїв під знищення мали йти роми.

Отож, дякуючи Юрію Сороці, котрого досі, хоч уже має поважний вік (народився 8 жовтня 1923 року), не забуваю, залишився живим.

Ромів у Павлівці проживало багато. Табір був великим. На той час вирішив поїхати до сестри в Ужгород. Дуже вже хотілося побачити її та родину.

Мої видивини були напрочуд невідальними. Границю (кордон) закрили. Роби, що хочеш. Скаржився на свою долю. Жити мені тут не хотілося - повоєнні літа були важкими для всіх народів, а особливо для ромського. Дівчався про те, що з території Закарпаття було вивезено в концтабори

більше як 30 тисяч євреїв. За ними "прямою дорогою" мали відправляти до катівень і ромське населення. Всіх переписували у великі книги, було накладено заборону на кохування. Угорські жандарми виявлялись чуйнішими, ніж німці, й не особливо старались, аби всі померли від голоду та хвороби у нацистському гетто для ромів.

Зойкаями повнілися мури Ковнер-каштелу в Мукачеві. Тільки, коли наближався фронт й чуті було "канонади" руських, в'язнів вивезли у поле під с. Павшино. Отак багатьом вдалося не померти й не стати новими в'язнями концтаборів Третього рейху.

Сестрі жилося важко. Їжу добувати в цей час було нелегко. Радванкою блукали ромські діти, мов тіні. А це й тут почався новий "етап" для ромів - "визволення" в'язнів наводили свої порядки. Почастішали випадки гвалтування жінок, глумління над їх гідністю - матерів родин водили у примусовому порядку митися в баню з хлопчиками, які їм у сини годилися.

Ночами снілися мирні Павлівці, а також Сабіново, Банська Бистриця, де воював...

Минуле життя на Словаччині видавалося раєм, коли порівнював із тим, що відбувалося на Радванці. Смі' не заводив, аби не прив'язався до цих місць. Та й не мав ні кола, ні двора.

Друзі - ровесники на Закарпатті подіяли бажання поверну-

тися в рідний край, себто Словаччину. Але це неможливо було здійснити, як уже писав, через закриття кордону. Не пам'ятаю, чи самому прийшло в голову, а чи хтось підказав: треба про все написати в Москву, Сталіну. Він - друг.

А я - неграмотний ром. Хіба що вмію підписатися. Друзі швидко знайшли "грамоту", який гімназію закінчив. Він погодився за день-два написати листа.

Домовилися за ціну. Ладен був продати останню одяг, аби листа відправити.

Нарешті віднесли на поштамт. Муки чекання не передати словами.

Шість місяців 1947 року стекло, поки отримав із Москви відповідь

на свого листа. Вона була дуже короткою:

"Родина там, где родится хлеб". Надумав все ж не здаватися і вночі втекти через кордон до Словаччини.

Відроджувався, що це явна смерть, що прикордонники з собаками, мов знічо ока, стережуть кордон.

Згодом одружився з Тамарою Гавриліною і переїхав у Перечин. Народилося у нас восьмеро дітей: 5 хлопців і трое дівчат. Старший - Мартон, молодша донька Ірина - мати двох дітей (моїх онуків), яких виховує без чоловіка. Гена - п'ятикласник, Мар'янка ходить у четвертий. Ірина нині безробітна, раніше трудилася в комунальному господарстві. Я двадцять три роки пропрацював у заготовельній конторі. Маю пенсію 28 гривень. Живемо скрутно. Господи! Скільки всього переробив із дітьми: заготовляв хрін, ночували по лісах, будували. Думаю, що виховаю синів та доньок, стануть вони на ноги, будуть опорою на старість.

Дружина померла. Живу один. Добре, що Ірина, сама ледве зводять кінці з кінцями, приходить дати лад у хаті, підсобити по господарству. Воно (господарство) хоч невелике, але потребує дужих рук.

Отак і живу. В Перечині, по вулиці Партизанській.

Чекаю, що в Україні, яка стала ось уже скоро десять літ незалежною від Москви, бодай підвищать на кілька десятків гривень мою пенсію.

А чи дочекаюсь? Адже у чоловіків-ромів вік земний не такий і довгий.

Юліана Камська.

Расизм та конструкція "Ромська проблема"

Постійно зростаючі розходження між ромськими і неромськими політиками зв'язані з широким впливом расизму на громадську думку. Під расизмом я розумію манеру мислення, яка включає ту групу людей, що нижча за становищем на основі стереотипного розуміння у сприйнятті соціальних та культурних відмінностей. У цій формі расизм є своєрідним зібранням ідей та стереотипних уявлень, які підкреслюють відповідну поведінку, досвід та щоденне спілкування.

Те, що роми є причиною негативного ставлення до них у Центральній Європі чітко проілюстровано через проблеми, з якими вони стикаються, і як це коментується громадськістю політиками та у деяких звітах.

Громадська думка часто бачить причини ромських проблем у їхній культурі, яка несумісна з європейською. Я не думаю, що роми коли-небудь зможуть перейти у європейське суспільство. Знавць індійської культури відзначив в одній з своїх книжок, що роми просто мають інші традиції, культуру, мораль.

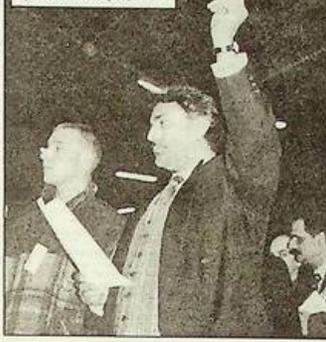
Негативна точка зору на ромів, яка випливає з цієї тези не відображає складної реальності відмінних форм ромської культури. Тим не менше, багато людей вважає істинною цю тезу, як ілюзію, що соціальна позиція ромів та загальний занепад суспільних відносин між ними та неромами не є такою проблемою, відповідальність за яку несе суспільство.

Вони аргументують це тим, що походження ромів не європейське, а, отже, потенційно вони люди, котрі створюють проблеми. Осві, що можна сказати про конструкцію "ромська проблема". Засоби масової інформації відіграли головну роль у створенні цього аргументу, знаходячи природні зв'язки між ромами та злочинами.

Ідея "ромської проблеми" має вирішальне значення тоді, коли вливається у політику. Базуючись на припущенні, що роми неповноправні члени європейського культурного товариства, політики легко стверджують, що проблема, пов'язана з ромською ситуацією, має бути наданий пріоритет. Такі політичні партії, як Словацька національна партія Словаччини чи Угорська партія правосуддя та життя в Угорщині підкреслили етнічну об'єднаність та чистоту людей, які потребують визнання. Вони відкидають будь-які зусилля вважати расизм, як несправедливий спосіб у вирішенні проблемної "ноземної" культури. Наприклад, у своєму виступі голова МІЕР пан Іштван Чурка наголосив: "Цигани скоро будуть об'єднані на поліцію за легке використання сили. Ми не маємо мати привілейованої групи у нашій країні". Прикладом концепції ромів, як нижчої категорії людей, можна

вважати шокуючу заяву пана В'ячеслава Морса, який назвав ромів "діючими" і запропонував помістити їх в окремі резервації.

На знімку: Енев Жігов під час виборів до Національного ромського самоврядування Угорщини

Країні праві привертають на свій бік значне число виборців у Словаччині та в Угорщині, але на сьогодні вони ізольована фракція у парламенті.

Багато виборців готові прийняти аргументи від основних партій, бо вони стали більш толерантними до ідей, що ромське походження - не що інше, як біологічний ухил до антисоціальної по-

ведінки. Расистський спосіб пояснення соціальної проблеми можна легко використати у передвирборній боротьбі.

Безсумнівно, позитивним набутком є те, що антиромські висловлювання представників СНС засуджуються політиками в парламенті. Але все ж такі расизм залишається базою для політиків основних партій у парламенті.

У Словаччині цей феномен проілюстрований тим, як влада "пояснила" міграцію ромів до країн Європейського союзу. Вони відмовились сприймати цей феномен, як невдачу політиків, результат недовіри до ромів з боку інших етнічних груп. Замість цього політики посилюються на так званий "ромський менталітет". Наприклад, у липні 1999 року Міністерство із захисту прав людини та національних меншин і регіональному розвитку, звернулося до засоби масової інформації з проханням припинити вживання слова "втеча" - таку назву отримала хвиля біженців. Цей феномен описаний, як "етнобізнес". У цьому випадку міграція сприймалась, як логічне продовження того, що прийнято називати "чисто циганською поведінкою". У січні 2000 року Роберт Фісо, колишній представник Словацької республіки у

справах Європейської комісії із захисту людських прав, а сьогодні один із найвпливовіших політиків країни, намагався знайти підтримку своїй новоствореній партії Smer ("Напрямок"), запропонувавши на 12 місяців зупинити соціальну підтримку біженців. У червні 2000 він вимагав скорочення виплат багатодітним сім'ям - захід, який, на його думку, допоможе вирішити "ромську проблему".

Міграція та зловживання системою соціального забезпечення є далекими від форм проблематичної поведінки, яка виступає означенням до типової "природи" ромів, як нижчої категорії. Іншими нагальними проблемами є забезпечення житлом, освітою та працевлаштуванням.

У відповідь на звинувачення від Європейського Союзу про недостатній захист ромів в Угорщині Міністр закордонних справ цієї країни Янош Мартон відповів, що головною проблемою, з якою стикаються роми, є не те, що вони - жертви етнічної ворожості, а те, що вони неосвчені й неідготовлені для праці. Він стверджував, що за те становище, в якому роми опинилися, вони самі несуть відповідальність.

Петер Вермірч з ERRC ("Європейський ромський правовий центр")

Бажання помити руки від читання такої рептилки

Відкритий лист

Головному редактору газети "Мир кримінала"

Шановний пане Кручинин!

Не чим іншим, як глепублїкацією сенсацій, не назвемо ваше видання. В його другому номері (лютевому), що побачив світ буквально днями, тобто став поширюватися в Україні, з'явився громадська кореспонденція (на сторінку) під інтригуючою назвою "Секрети цыганской мафии". Якби не тираж цієї рептилки (317 тисяч екз) та особливе бажання замовника, щоби тижневик за будь-яку ціну поширювався у різних регіонах Росії і СНД, ми б проігнорували ним. Одначе...

Ведучи мову про цыган - етнічне колове плем'я, що живе на території країни (очевидно, Росії), автор, а це Олександр Егоров, настільки фантастично живописує його, ясна річ, з свого дзеркала, що стає не по собі. Посудьте самі. Ось витяг із преамбули сторінки: "Самі цыгани вважають заняття криміналом справою для себе достойною і навіть богоугодною".

Аби не переповідати написане бурхливою фантазією згадаю пана, а він з усього видно мало знає про предмет, який описує, скажемо так. Введено в обіг понад 300 тисяч читачів, культуриуючи негативний імідж ромів - такого ж народу, як і всі інші, що намагаються підняти рівень своєї культури, освіти. Іх представники є відомими вченими, музикантами з світовим іменем, бізнесменами, педагогами, лікарями, юристами. Хочеться вас запитати, з яких історичних джерел вчитали, що сам Ісус Христос благословив ромів "на злодійський проміслив"? Не вже легенда, інші примітливо подані вами нісенітниця,

можуть характеризувати весь народ? Чи не здається вам, що ваша публікація написана з позиції людини, яка провокує національну ворожнечу, що заборонено Конституцією Російської Федерації, як і конституцією молоді України, і не веде до поліпшення взаєморозуміння між нашими країнами.

Просто вражає своєю безглуздістю ваша "класифікація" ромів за етнічно-кримінальною характеристикою: ловари, келдерари, серви, угри, тощо.

Жаль, що брак освіти та моралі не дозволяє автору вникнути в історію цього народу, проинїтяться пошаною до людей, які через віки змогли принести до сьогодення свою високу музичну культуру, мову, ремесла, збагачуючи інші культури, в тому числі й російську.

Шановний пане Кручинин? Замова публікація, порушує не тільки Кримінальний кодекс Росії, статей якого має дотримуватися друкований орган, але й кодекс честі журналіста.

Подібні публікації вдарюють по вас самих бумерангом, викликаючи бажання помити руки від читання такої рептилки.

З повагою до вас журналісти газети "Романі Яг"

Оголошено творчий конкурс!

З метою посилення правового виховання громадян, висвітлення діяльності співробітників міліції, УМВС України в Закарпатській області і правлінням обласної організації Національної спілки журналістів України оголошено з 1 березня по 1 грудня 2001 року

Закарпаття 2001 - ракий рїст злочинності, наркотичної залежності серед підлітків. Причина? Незайнятїсть підростаючого покоління, високий відсоток безробітного населення.

Рїк 2001 міжнародною організацією ЮНЕСКО було проголошено роком дитини. Тому в цьому році придляється особлива увага проблемам дітей та юнацтва.

24 сїчня 2001 року Президентом України було підписано указ, спрямований на подолання правопорушень серед неповнолітїх. Було створено програму "Дїти України". Почали проводитися різного роду заходи, направлені на покращення умов проживання дїтей-сирїт, проведення дозволив підлітків, їх правового захисту тощо.

На Берегївщинї Закарпатської області, під егідою фонду "Мілосердя" на базї ревматичного санаторію було відкрито будинок для безпритульних неповнолітїх, створено медико-реабілітаційний центр, де з дїтьми працюватимуть психологи та педагоги.

Саме в рамках подібних акцій, 27-го лютого 2001 року в Ужгородї працівниками УМВС України в Закарпатській області було проведено прес-конференцію на тему "Боротьба з розповсюдженням наркотиків серед молодї".

Відмїчалось, що за останній час в 11-ти районах області рїзко зростає злочинність серед неповнолітїх. Особливо у Перечинському, Виноградівському, Мукачівському та Ужгородському районах.

Часткове вирішення проблем - стабільність економіки

Причиною даної висхідної тенденції начальник кримінальної міліції у справах неповнолітїх Т.Мішук вважає незайнятїсть молодї. Тому, органами міліції серйозно ставиться питання проведення профілактично-роз'яснвальної роботи серед населення, головним чином серед батьків неблагополучних сімей.

Однїєю з головних проблем Закарпаття стало зростання наркотичної залежності молодї. В області були виявлені двї підлітків нарколабораторії, чотири наркопритони й одна організована група, яка займалася збутом наркопродукції.

3-го сїчня 2001 року в області було розпочато операцію "Генофонд", метою якої є виявлення збутчиків наркосированих та запобігання дистрибуції наркотиків серед учнів загальноосвітніх закладів, ПТУ та вузів.

На сьогодні в області найбільш розповсюдженими наркотичними речовинами сильної дії є макова соломка та первїтин. Останній, до речї, доволї легко виготовляється навїть у домашніх умовах, не говорючи вже про те, що його завозять ще й з Угорщини та Чехії. Тому, для подолання ро-

студу наркоманї, роботи лише сїлових структур недостатньо.

Розумючи це, голова Закарпатської обласної держадміністрації В.Балога 5 лютого 2001 року підписав наказ про створення координаційної ради у справах неповнолітїх при облдержадміністрації, куди входитьимуть не лише представники правоохоронних органів, але й працівники освітніх та медичних закладів. Організаційну роботу по створенню вище згаданої координаційної ради було доручено заступнику голови облдержадміністрації Володимирі Приходьку.

На даний час на обліку обласного наркодиспансеру знаходиться 14-ть підлітків. Вїтїає, що ромів серед них немає.

Та чи будуть знайдені шляхи подолання згубної для всіх тенденції - росту наркоманї та злочинності серед молодї? Чи буде знайдено рїшення? Навряд. У крайньому разї дотї, поки в країні не налагодиться стабільна економічна обстановка й не підвищиться життєвий рівень населення. Адже, як відомо, всі негаразди від нестачї грошей.

Н. Герцег

При розглядї творчих матеріалів редакції і журналістів братимуться до уваги актуальність і гострота проблем, які в них порушуються, різноманїтність жанрів, оперативність та емоційний вплив на аудиторію, періодичність тощо.

Для підбиття комісією підсумків конкурсу редакції та творчі пра-

цівники до 1 грудня 2001 року повинні надіслати на адресу ЦГЗ УМВС (88 000, м. Ужгород) довідки про висвітлення правоохоронної тематики та вирїзки (сценарії теле чи радіопередач на міліцейську тематику). Для переможців конкурсу встановлені колективні та індивідуальні грошові премії.

Кольори творчості

Моє царство - Наталя, Ліліана, мама і танець

- Коли в мене виникло бажання жити сценою?

Наталя на мить задумується. А відтак щиро і сердно посміхається. Мабуть, з ним народилася. Пам'ятаю в дитинстві любила відтворювати наодинці рухи, які виконували дорослі дівчата - танцівниці. В школі вже мала тверде рішення: поступатиму в Ужгородське училище культури на хореографічне відділення. Багато хто із подруг теж хотіли спробувати сили, але їм забракло відваги. Не знала, йшла чи бігла додома повідомити мамі, що зарахована на навчання... Тепер і вона буде почуватися щасливою, поділяючи радість...

Слухаю Наталію - першу ромку в Закарпатті, що чарує публіку котрий уже рік красою танцю. Вона артистка балетної групи обласного музично-драматичного театру. Царство Терпсихори поплило її давно. Й над усе цінує в ньому можливість дарувати людям красу, бачити усміхненими обличчя глядачів.

- Новий світ відкрився мені в училищі, - продовжує розповідь. - А вводили яюсь одразу в нього Олександра Мішко та Людмила Ярова. Вже на першому курсі "Ромео і Джульєтта" на пуантах танцювала. Досвідчені викладачі підтримували мене.

- Здається, не було в училищі вчителів, у яких би не брала участь дитина, - Шевченківськ, до ювілею Лесі Українки. Згодом вийшла й на ширшу сцену - міську, коли училище включалося в святкові концерти.

На знімку: Наталя Дубик.

Дитяче захоплення мистецтвом танцю стало пристрастю, йому було вирішено присвятити життя. Випадала вільна година чи у неділю - поспішала в обласну філармонію.

Її цікавило, що нового ставить народна артистка України Клара Федорівна Балог - заслужений працівник культури України - Іван Пастеляк. Бачила, що ці двоє хореографів - немов той ланцюг рокошів. Виникло у дівчини бажання згодом і самій залишити для людей танці, які передають ромські танцівниці.

Збігли роки навчання в училищі. В руках уже вільний диплом. Життя молодого випускниці складалося так, що опинилася невдовзі в Угорщині, в м. Загонь стала працювати в будинку культури. На початку молоді балетних танців. Згодом рік, немов один день, пропрацювала в Мішкольці.

Про неї заговорили, їй пропонували престижну роботу в мистецьких закладах. Та з дому надходили листи: мати кликала приїхати в Ужгород. Вже немолода. Допомога потрібна не з-за кор-

дону. Хоче бачити повсякчас доньку поруч...
І ось уже вісім літ працює в театрі. А до того були десятки концертів. У 1996-ому році брала участь у Всесвітньому фестивалі в Будапешті.

У балетній групі театру - четверо.
- Всі ми дуже вперті, - ділиться Наталя - Кожний рух відпрацьовуємо до фінігранності.

Ті, хто бачив на сцені виставу "Князь Лаборець" (Юрія Бач, слов'яцького автора), не могли не захоплюватися хореографічним мистецтвом Наташі Дубик та її колег. Та й чи лише в цій виставі?

Всі ці роки артистка працює і з тими, хто над усе, як сама колись, любить танці.

Вже й своїх учениць має - двоє поступили в Ужгородське училище культури.

- Здавалося, хоч у декретній відпустці сидіти вдома, та, ні, - говорили мені її родичі. - Неспокійна вдача.

Справді Наташа й від донечки Ліліани (якій рік і 9 місяців) відвідує час - веде при ЗОШ № 13 факультатив танцювального мистецтва.

У мене восьмеро учасників від 12 до 14 років. Заняття всі відвідують охоче. В репертуарі в нас циганський сюжетний танець, мас-

мо й танці різних народів, зокрема і кілька хореографічних номерів латиноамериканського стилю.

Цікаво не лише бачити Наташу в танці, але й слухати. Просто не віриться, що в цій тендітній миловидній балерині-старшій донечці Яно Наталії дванадцять років. Вона перша підмога - й нянька маленькій сестричці, й всі домашні роботи виконує, коли мама йде виступати (як от недавно в клуб "Армагедон") чи на репетиції. Розуміє: коштує по догляду за дитиною не вистачає, аби прожити в цій економічно трудній час.

- Поспішаю додома, бо всі зачекалися - відпустили на дві години в газету на зустріч... Іхала з Чопи й побачила на одній молоденькій ромці цікаво пошуту блузку. Саме таку (чи приблизно) давно шукаю... Треба пошити костюм до іспанського танцю...

Велика правда в словах Наташі, які вона промовила за передноворочним святковим столом. "Працюю творчих людей треба вчити оцінювати".

Юлія Зейкан

Терпсихора - у давньогрецькій міфології муза танців; у переносному значенні балерина.

Найважливіші дані з історії ромів

- Біля X століття - початок масової міграції ромів з Індії.
- 1192 р. - битва під Тераїмом.
- 1322 р. - відомості про перебування ромів на о. Кріт.
- 1346 р. - поява ромів на о. Корфу.
- 1346 р. - поява ромів в Сербії.
- 1387 р. - перші історичні відомості про "40 народів азіатів".
- 1414 р. - поява ромів в м. Базель.
- 1416 р. - поява ромів в Чехії.
- 1417 р. - поява ромів в Угорщині.
- 1417 р. - поява ромів в Гамбурзі.
- 1422 р. - поява ромів в Болонії (Італія).
- 1423 р. - перший документ, виданий королем Священної Римської Імперії Сигізмундом I (Жігмонтам I), який дарує ромському володарю Ласло Вайди дворянський титул і маєток на території сучасної Словаччини;
- 1425 р. - король Кастілії Альфонсо дарує дворянський титул ромському ватажкові Яну з Сарагоси і оселяє його "ї його народ" у Барселоні (де нині проживають його нащадки і де в архіві зберігається королівська грамота).
- 1427 р. - поява ромів біля стін Парижа.
- 1430-1440 р. - поява ромів у Великобританії.
- 1447 р. - роми в Барселоні.
- 1453 р. - перші антиромські погроми у Франції.
- 1492 р. указ короля Фердинанда I про вигнання ромів з Іспанії.
- 1500 р. - німецький король Максиміліан наказує під страхом смерті "кожного, хто сприятиме циганам, знищувати цих приходків, влаштовувати публічні карні і тортури".
- Біля 1500 р. - поява ромів у Росії.
- 1501 р. - польський король Олександр Ягеллончик видає дарчу грамоту "провідникові" Міхалю і оселяє його з табором у маєтку в місті Вільно;
- 1510 р. - поява ромів у Швеції.
- 1512 р. - перше переселення ромів до Скандинавії.
- 1536 р. - датський король Хри-

- стіан III наказує місцевим правителям "винищувати клятих мандруючих язичників" на підвладних територіях.
- 1545 р. - королівський вердикт у Нідерландах про видворення ромів і смертну кару на тих, хто посміє переховувати їх.
- 1558 р. - перші згадки про ромів у Польщі.
- 1662 р. - польський Сейм ухвалює закон про вигнання ромів із Польщі.
- 1761 р. - угорська королева Марія-Терезія видає закон, за яким ромів, що пересуваються країною, арештовують, а дітей забирають і видають у сім'ї селян. Забороняється саме слово "циган", а також заборонено мову і шлюб між ромами. Хто не підкоряється, того наказують виганяти з країни. Насправді ж ромів просто вбивали.
- 1783 р. - російська імператриця Катерина II забороняє ромам пересування Російською імперією. Їм надаються земельні наділи, на яких ромів одразу закріплюють. Тих, що тікають, катують, відправляють на каторгу. За другу втечу - вбивають. У князівствах Валахія і Молдова (сучасна Румунія) щодо ромів законодавчо встановлено рабство.
- 1855 р. - скасування рабського становища ромів в Румунії.
- 1856 р. - висилання перших ромів до Австралії.
- 1939-1945 р. - геноцид ромів нацистами під час Другої світової війни.
- 1952 р. - створення перших ромських організацій з питань захисту людських прав.
- 1964 р. - відродження перших ромських організацій в Польщі.
- 1971 р. - I конгрес ромів в Англії, створення ІРУ (Інтернаціональної Ромської Унії).
- 1978 р. - II конгрес ромів ІРУ в Женеві.
- 1981 р. - III конгрес ромів ІРУ у Гетінберзі.
- 1990 р. - IV конгрес ромів ІРУ у Варшаві.
- 2000 р. - V конгрес ромів ІРУ у Празі.

Мій дідусь, Адам Андрій Андрійович, постраждав під час Холокосту в роки Другої світової війни. Народився він у 1925 році в м. Ужгороді. Закінчив 4 класи Ужгородської початкової школи № 14, у 7 класі якої зараз навчаюся і я. У лютому 1942 року за наказом рейхсфюрера СС Гімлера почалася військова операція по знищенню циган. На Україні ця операція мала назву "Чорний дятел". Людям ромської народності зганяли в концентраційні табори, відправляли на примусові роботи до Німеччини. Найчастіше фашистські солдати оточували і просто знищували табір на місці.

Моєму дідусеві пощастило - він залишився живим. Але й зараз із жахом згадує ті віпроки, які провів

Він - мужня людина

труд вони отримували лише раз на день їжу. Ставилися до ромів, як до людей другого сорту. Фашисти заради садистського задоволення знущалися над ромами, катували та вбивали їх. Але ці всі муки мій дідусь мужньо витримав.

Зараз йому 75 років. Він виховав 6 дітей, 11 онуків і четверо правнуків. Отримує від держави пенсію. Дідусь прагне дожити свої роки в мирі та злагоді, щоб страшні роки Холокосту ніколи не повернулися на Україну.

Адам Едгар, учень 7 класу Ужгородської ЗОШ І-ІІ ст. № 14. Малюнок учениці 6 класу Ужгородської ЗОШ І-ІІ ст. № 13 Піжухи Діани

Роки, віки, формації, ідеї - Все поплине непазюсера - час Гошми поки ще На землях всіх, в усі часи Були і є серед мільйонів нас - "пройдисвіти" свреї, - "пройдисвіти" цигани. Коли ж лише для гнаних Скорботи й болю час. З правдана й до тепер Вбивають розумітих, Та людство від того Не стало ще муріишм. Якби-то світ не знав Якби-то світ не знав, Яких висот сявав Гошмий рід Давидів. Долав граніт наук, Природним хистом брав - То ж за які "гріхи" Сврейський люд конав? Вбиваючи циган - вбивали частку себе: свободи дух, любов, пісні й високе небо.

Роки, віки, формації, ідеї - Нема гранітних брил це від живих циганам. Ще не стоять хрести та поросли куряши - Куди свій сум нести, від цигана-циганам? Роки, віки, формації, ідеї-все поплине непазюсера - час Ми - знай зідусель цигани та свреї Ще не зреклись пісень, ні мудрості своєї Ще живемо, допоки з нами Бог Ще с мільйонів нас!!

M.F. Козмирченко

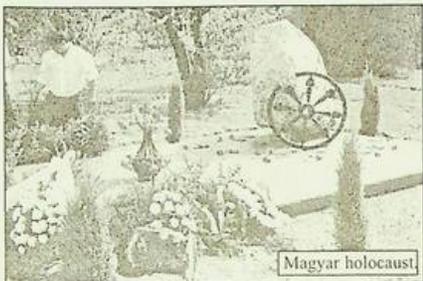
Закарпатське культурне просвітне товариство "Романи Я" виражає глибоке співчуття близьким та рідним Едуарда Михайловича Рада, який передчасно, на 27-му році пішов із життя.

Románi Yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevice

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Magyar holocaust

Emlékezet és megemlékezés

Az emberiség történetének mindig is voltak sötét korszakai, mikor józan ész talaját veszve, kénytelen volt helyét átadni az örületnek, s mikor az ember kimondhatatlan szenvedéseket okozva, rettenetes dolgokat követelt el embertársaival szemben.

A holocaust kiemelkedő példája az ilyen sötét korszaknak. A koncentrációs táborok roma túlélőinek rá kellett jönniük, hogy azt várják tőlük, hogy hallgatással fizessenek azért, ha vissza akartak térni otthonaikba, falvaikba, városaikba.

Hallgatniuk kell arról, hogyan üldözték, hogyan próbálták megsemmisíteni a népüket. Közvetlen félfogás szerint ők, áldozatok a felelősök az átélt szenvedésekért, őket címkézték bűnözőknek és „aszociális” elemeknek. Milyen könnyen jött a jótékony felelősség azoknak, akik szó nélkül nézték végig, hogyan hurcolják el a szomszédait, miközben a cigányok korántsem tudták ilyen egyszerűen elfelejteni szenvedéseiket. A soha meg nem hallgatottak hosszúára nyúlt szenvedési megmérgezik az életüket. De amikor egy egész társadalom próbálja meg nem történeti tenni a múltját, kitorolni egyes tagjainak kínzó emlékeit, akkor bizonyos értelemben maga a közösség lesz fertőzött. Mi lesz egy társadalom emlékezetével, ha megtagadja, tiltja vagy elfojtja a megemlékezést egy súlyos traumájáról? Erre a kérdésre bizonyosan nem adható egyetlen válasz. Ahogy az egyének is különbözőképpen kezelik és közelítik meg a múltat, úgy a kultúrák is eltérő utakon viszik át a múltat a jelenbe. Mintha a cigányok egymembertől összeesküdtek volna, hogy elfelejtik üldözöttségük traumáját, egyszersmind némán bár, de megőrzik a rejtett kollektív emlékeiket. Megőrzésnek és felejtésnek ez a paradox párban állása az, amelyet felszínre kell hoznia a roma holocaustkutatásnak - ez volna a módja annak, hogy egy ország, iskolák, saját médiája nélkül élő nép megismerje és összekapcsolja a jelenét a múltjával.

Noha az európai cigányoknak talán egynevede elpusztult a háborúban, a holocaust mégsem vált részévé a cigányok kollektív emlékezetének - nem jutottak többre, mint lassan magára ébredő Else Schmidt. Olyan erős a cigányok múltjának nyilvános eltorlása, hogy a romák beszélt nyelvben nincs is szó a náci által művelt emberirtásra. Ahogy nincsenek széleskörű megemlékezéseik vagy szertartásai sem, amelyek keretében életben tarthatnák és kegyelettel őrizhetnék az események emlékét.

A romák egyik legfigyelemreméltóbb vívmánya, hogy évek százait tudták túlélni a többé-kevésbé ellenséges környezetben, megőrizve eltérő kultúrájukat és életmódjukat, méghozzá anélkül, hogy a történelem bármilyen, írott vagy szóbeli formájához folyamodhattak volna. A romáknak nincsenek eredetmitoszaik, hősmondái, amelyekkel önmaguk számára értelmezhetnék önmagukat és igazolhatnák a másságukat.

(Folytatás a következő oldalon)

A roma holocaust

Nem felejt el a nép a második világháború kegyetlenségét, amelyet a nép ellen vétek.

Nem lehet elfelejteni, hogy a fegyvertelen zsidókat kiűzték házaikból. Még most is hallatszik a gyerekek és az asszonyok jajgatása. Emlékeznék a zsidókra. Amikor vitték őket, néhányan kértek egy kis kenyert. A romák is emlékeznek a zsidókra. Mikor elvitték a zsidókat azt mondták nekik: „Várjatok, nemsokára rátok kerül a sor.” A helyi romák megjedtek, veszélyt érezve kezdtek az erdőbe bujkálni, és bunkert vájni. Túlakarták élni ezt a nehéz helyzetet. Mégis sokukat összetartották.

Ekkor a romák között tifusz tört ki. Amely arra kényszerítette a parancsnokságot, hogy betartsa a higiénia szabályait. Ez megakadályozta a Kárpátaljai romák elszállítását.

Lajzi Eszter, született 1937-ben

Reggel a házukban csendörök jelentek meg. Megkezdtek a kilakoltatásukat. Elvittek minket a bányába, amely a mai Gorkij park helyén volt. Az asszonyok és a gyerekek kénytelenek voltak együtt fürödni. Minden asszonynak levágták a haját. Egy roma asszony számára ez nagy szégyen. Elvitték a ruhánkat is. És kimoszták. Március közepe volt, és mi kénytelenek voltunk nedves ruhánkat felvenni, és úgy haza menni.

Különösen viselkedtek a megszállók. 1944. szeptemberében. Radváncon légvédelmi ágyúk voltak. De azt a németek kezelték.

Egy este bejötték a házba. A férfiak nem voltak otthon, őket elvitték munkatáborba: ki követ tört, ki a hegyekben dolgozott, ki bunkereket vájt. Akkor este csak nagyapám volt otthon, Gácsi Gyula és anyám Ádám Verona és mi gyerekek. A németek nagyon megverték a nagyapámat, aki védte lányá becsületét, majd később megerőszkolták anyamát.

Ádám Vojtech, született 1935-ben

Azok a romák, akik a Sahtán laktak szintén ki voltak téve a tortúrának. Odahajtottak a gépkocsijukkal és a felnőtteket és gyerekeket elvitték a bányába, amely a villanytelep mellett volt. Az anyám elbujtatott a sifony mögé. De a csendörök megletek és kegyetlenül megverték. Visszaemlékszem anyám kiabálására, amikor levágták a haját.

Fürödni kellett 9-10 éves fiúkkal, és ez szégyen egy roma asszonnyal szemben. Mi is nagyon féltünk. Az hallatszott, hogy a munkácsi és beregszászi járásokból összedtek két vagon romát és a folyó mellett lelőtték őket. Mi is attól féltünk, hogy így végezzük.

Romák a nagy világban

Zámolyi roma per - bizonytalan időre elnapolva
Az eddigi szakértői vélemények kiegészítése, valamint a tanúk által említett televíziós műsorok kazettáinak megszerzése s újabb tanúk megidézése érdekében határozatlan időre elnapolta az emberöléssel és garázdasággal vádolt zámolyi romák bírósági tárgyalásának folytatását a székesfehérvári városi bíróságon.

MCKA konfliktus-megelőző pályázat.

A Magyarországi Cigányokért Közalapítvány pályázatot hirdet a Nemzetközi és Etnikai Kisebbségi Hivatallal közösen

Horvát Aranka, született 1940-ben

Ilyen volt a helyzet Pálóci táborban is, ami most Szlovákiához tartozik. Én mindössze négy éves voltam, de egy gyermek emlékeiben ez megmarad. Később szüleim is meséltek róla. Egy márciusi napon 1944-ben a tábort körülverték a csendörök. Az egész lakosságot kivitték a folyóhoz, amely nem messze volt. Az asszonyokat és gyerekeket egy csoportba tereltek, a férfiak pedig másikká. Mi a legrosszabra gondoltunk. Néhány óra múlva eljött a falu bírja, és minket elengedtek. Később tudomásunkra jutott, hogy ezt az akciót azért rendezték, mert azt gondolták, hogy a romák segítik a partizánokat. Egy hónap elteltével a férfiakat és a fiúkat elvitték munkatáborba. Ekkor a roma nők gyerekeiket meg akarták menteni. A lányok összeszedtek sok holmijából átöltöztették a fiúkat és elvitték magukkal. Hallani lehetett, hogy a romák segítik a partizánokat, habár ezt kevesen hitték el.

Egy napon elvitték anyámat a csendörök és kegyetlenül megverték. Tudva, hogy a táborban nem maradtak férfiak, a németek, akik nem messze állomásoztak, többször meglátogatták asszonyainkat és megerőszkolták őket. Az öregek pedig piszkoskodtak. Az asszonyok bekenették az arcukat kulimájjal, hogy feketék legyenek.

Ez a ravaszság segített rajtuk.

Horvát József, született 1936-ban

Sokan nem hiszik el, hogy a Kárpátaljai romák sokat szenvedtek a második világháborúban. Nálunk mindent elvitték a házból, de legfőképpen elvitték kenyérgéskét a két lovat és a szekeret. Később az összes férfit elvitték a radvánai kőbányába.

Ott dolgoztunk több mint egy évet. Még csak a 10-11 éves fiúk is kénytelenek voltak dolgozni. Kötőről volt a nagyapám is, aki részt vett az első világháborúban, apám, Brugós Iván, aki 1883 született ő beszélte meg a csendörökkel, hogy a radvániaiakat ne vigyék Szjankiba, Koszrinóra, hogy ők otthon dolgozzanak. A két baj közül, kiválasztották a kisebbet.

Ágostza Erzsébet, született 1939-ben

Valamennyi férfit, ahogy a zsidókat, elvitték kényszermunkára. Kit Szornovára, Szolvára, és Szjankiba. Az apámat, Tóth Kálmánt és bátyját Rudit elvitték kényszermunkára. Vágták a fát készítették a védelmi vonalat. Aludtak a fák alatt. Nagyon rosszul ették őket, volt úgy hogy krumpliléjat ettek. Apáma elszökött, de ilyenek kevesen voltak. A csendörök és a németek kegyetlenkedtek az asszonyokkal. Emlékszek mindenre. A kárpátaljai romákat csak a szovjet hadsereg mentette meg az elhurcolástól.

Horvát Bertalan.

helyi települési és cigány kisebbségi önkormányzati képviselők, intézmények, társadalmi szervezetek vezetői és tagjai számára szervezett helyi, kistérségi, megyei konfliktusmegelőző - kezelő, problémamegoldó tréningek, folyamatos érdekegyeztető megbeszélések támogatása.

Konferencia Szolnokon

Az Országos Cigány Önkormányzat (OCÖ) területfejlesztési bizottsága tavaly összesen: 180 millió forintot jutott a települési és a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok által közösen benyújtott nyertes területfejlesztési pályázatok önrésznének kiegészítésére, támogatására.

Emlékezet és megemlékezés

(folytatás)

A cigány gyerekek nem a történelmi balsors csapásairól és az ellen dicősögesegségéről szóló elbeszéléseinken nőnek fel. A romák helyett a jelen minden pillanatában újratermítik és újratermelik önmagukat, folyamatosan szembeállítva magukat a körülöttük élő nem cigányokkal, megtöltve műalkotásaikat felebarátaink szenvedésének képeivel és eltávolítva magukat a világ rájuk nehezedő minden terhétől. Számos tekintetben ők valóban „a mezők lifimoi”, akiknek nincsen gondjuk a holnappal, akik mesteri fokra emelik a felejtés művészetét, hogy az örömeik élhessenek.

A történelem megélése
A náciak azt remélték, hogy a roma holocaust története, soha nem kerül napvilágra. Abban bíztak, hogy nyomatlanul eltörölhetik a cigány népet, és életmódját, valójában Európa múltját, amelynek ők is részesei. És nem sok híja volt, hogy sikerüljön nekik! A megszállt Európa minden régiójából vitték a gázba, lötték vagy cheztették halomra a romát, sintit, jenist, cugánót meg a többi cigányt és vándorló népséget. A háború után nem voltak szervezeteik, amelyek kárpótlást követelhetek volna számukra, nem volt senki, aki szót emelt volna értük. A roma szervezetek – amelyek a harmincas években alakultak Romániában, Magyarországon és Bulgáriában, néhány tanult cigány körül csoportosultak a fővárosokban – vezetőikkel együtt megsemmisültek. Ezért hát a cigány túlélők, legalábbis egy időre, egyfajta cinkosságot voltak kénytelenek vállalni üldözőikkel.

Századunk utolsó harmadában a népiartás rokon értelmű kifejezéssé vált a zsidók sorsával. A roma túlélők tanúvallomásaiból, kikutatva az archívumokat és felszínre hozva a romák elrejtett közösségi emlékeit, megérthetjük, hogy ez szükségképpen korlátozott perspektíva cigányok nemzedékeinek életét tette tönkre Kelet-Európában.

A térségben uralkodó rezsimnek maig azt állítják, hogy mivel a cigány holocaust különbözik a zsidó sorsától, nem is lehet ugyanolyan módon közelíteni hozzá, és elutasítják, hogy szót értsenek roma polgáraiakkal vagy bocsánatot kérjenek tőlük az országokban elkövetett méltánytalanságokért, a náciakkal való együttműködésért vagy a nyílt üldözésért. És a csótlás hatásai még ennél is tovább terjednek.

A holocaust sorsától való mitizálása is megnehezíti a cigány vezetők erőfeszítéseit, akik azzal töltik idejüket, hogy bebizonyítsák: az ő népüket ugyanazért üldözték, mint a zsidóságot, hogy az ő népük pusztítása ugyanolyan mértékű volt, hogy a gyilkosok ugyanolyan kegyetlentül bántak velük – mintha egyetlen mérce létezne csak az emberi nyomorúság és szenvedés számbavételére. Pedig valóságban éppolyan sok formát ölthet a világ sokféleségének felszámolását, a „nemzettestől idegen elemek” (ahogy a náciak nevezték ellenségeiket) megsemmisítését célzó megszállott akarat, amely sokféleséget mutat az emberfaj.

A romák többsége Kelt-Európában, akárcsak azok a szlovákiai deportáltak, aki maig nem mernek beszélni, nehogy rájuk ismerjenek a bőrféjük, még nem sürítette a náciak tetteit az üldözöttség egyetlen mintájába. Ezek a romák mintha tudnák azt, hogy az elnyomás még mindent átható formájában is, részben a modern társadalom egészen mindennapos „elfogadható” gyakorlatból ered. Ezeknek a romáknak a náciak és szövetségeseik által véghezvitt üldözés csak még egy eset a sok közül, de nem a történelmi szenvedés kiütemített pillanata. Ebben az értelemben a cigányok jobban érzékelik másoknál, hogyan kell együtt élni a múlttal, jobban azoknál, akik kivételeként, ennél fogva megismételhetetlenként tekintenek a nemzeti szocializmusra és hozzá tartozó ideológiákra. Mi azt képzeljük, hogy ilyesmi nem fordulhat elő még egyszer, de a cigányok nem így gondolják. És hála legyen érte istennek, mert a Kelet-Európából mostanság érkező hírek azt sugallják, hogy talán még jó hasznát vehetik ennek tudásnak.

Amara Drom

Tanuljunk a roma nyelvet

Melléknév

A melléknév végződése az egyes szám alanyesetében himnbenben -o, nőnbenben -i. A többes szám alanyesetében végződése nemre való tekintet nélkül -e vagy -a. Kivétel: shukar = szép. E melléknévek jellemzője az is, hogy nem ragozható, kivéve, ha főnévként szerepel.

Például: a szép = o (i) shukar, a szépek = o shukara, a szépeket = ole shukaren.

A melléknév ragozása

Egyes szám	
Himnem	Nőnem
o baro kher (a nagy ház)	e shukar romnyia (szép asszony)

A szerkesztőség vendégei

Február 23. Ungvár. Újságíróink találkoztak az OSI (megyei állami) adminisztráció képviselőivel és a Nemzetközi Újjászülés Alapítvány képviselőjével. Az újság is a Nemzetközi Újjászülés Alapítvány segítségével jött létre, Soros György hatékony támogatásával.

A beszélgetés nemcsak érdekes, hanem hasznos is volt. Nemsokára a Romani Jag nagy dátum elé néz, két éves lesz. Az újságot olvassák nemcsak megyénkben, hanem az egész Ukrajnában és más országokban is. Tehát, arról van szó, hogy a Romani Jag képes lesz-e összújrán változatban is megjelenni. Az új státusz előreláthatóan új állapotot hoz létre. Képes lesz-e a kollektíva erre a változásra. Ezen a kérdésen vitakoztak a vendégek és a munkatársak.

Érdekes gondolatokat és ajánlatokat hallhatunk Okszána Volosonyuktól, a romasajtó és „Ukraina Románi” menedzserétől, és Orhan Galiusz, a Roma Média Alapítvány vezetőjétől és menedzserétől, főszerkesztőnkől Ádám Aladártól, és szerkesztőnkől Jevgenyija Navrockajától.

– Érthető, hogy ebben a fontos kérdésben együtt kell

döntünk – mondta Okszána Volosonyuk. Figyelmesen olvassák a lapot Kárpátalja romái és még sokan mások, szomszédaink Szlovákia, Magyarország és más országok romái. Mi támogatjuk a kollektíva kezdeményezéseit.

A Roma Média Alapítvány vezetője beszédében részletezte azokat a problémákat, amelyek a lapkiadás során adódnak. Fölvetette Genezával való együttműködést. Beszélt az Internet használatáról. Fölajánlta a lapnak, hogy jó lenne, ha lenne egy külön oldal a gyerekek részére. Sajnos a roma gyerekeknek nincs lehetősége arra, hogy tanulják anyanyelvüket. Hiányoznak azok a könyvek, amelyek fejlesztenék a nézeteiket, gazdagítanák tudásukat, és bővítenék a világról és természetéről való képüket. Megvitatták, hogyan lehetne létrehozni az adatbázisokat Kijevben, Donyeckben, Izmailban, és Cserkassziban.

Náci Bertalan

Vlagyimir Mihajlovics Mirosnycsenkoval megbeszéljük a fiatal roma szervezet „Ame-roma” működését a további sorsát. A szövetségre felfigyeltek Kijevben és Zolotonosán. Vlagyimir úr bemutatja a feleségét Dolyát, aki nélkül nem lenne teljes az élete. Békességben, szeretetben harminc éve élünk együtt. Február 13-dikán volt a jubileumunk. Erre az ünnepre összegyűlt az egész család és barátaink. Nagyon elcsodálkoztam azon a kérdésen: „Hol találkoztak először?” Azt felelte, a piacon. A piacon – majdnem elküldöttam magam – de ott kereskednek. Vlagyimir szemében egy kis ravaszág van – mondta. Igen a piacon találkoztam először Dolyával.

Mirosnycsenko Dolya:

A mi szerelmünk olyan akár egy mese

Ha mindenki úgy élne mint mi, boldogság lenne minden családban. Férje mellett Dolya szabadnak érzi magát. Valahogy Vologya egyszer megtetszett nekem.

Beszélt fiatalágáról. Nagyon fiatal volt, mikor elveszítette édesanyját. Két testvére van. Ezeket is ő nevelte. Az apja új családot alapított. A mi szerelmünk olyan akár egy mesében. Az Isten adta nekem a feleségemet.

Kedves Dolya – kérdezem Vlagyimir feleségétől? – Ön boldognak érzi magát?

– Boldognak – felelte. Elő vett egy fényképet és megmutatta unokáját. Nagyon szeretm Lariszát. Rendes gyerek. Három gyereket neveltünk fel Vologyával. Négy unokánk van. Mindegyiket szeretem. Anyámnak én a tízedik gyereke voltam. Néha mondom a menyemnek: – Nőgya, én boldog nagymama vagyok.

A fiam, aki 21 éves, nem dohányzik és alkoholt sem fogyaszt. Mind, akinek problémája van hozzám jönnek. A szegényeken segítök, amiben csak tudok. A gazdag embereket nem kedvelem. Hogyan lehet, aranyban járni, amikor körülöttem éhes gyerekek vannak. Kijevben már 20 éve élek. Egyszer előttem állt egy asszony és kérte, hogy menjek vele a szervezethez. Szerintünk te egyszerű és okos asszony vagy. Azt mondták, hogy rám nagy szükség van.

– Ki a gazda a házban?
– Én a férjem nélkül el sem képzelem a házunkat. Munkás nő vagyok, de a problémákat ő oldja meg.

– Kezében tartja a családot?
– Természetesen attól függ, hogy ön hogyan értelmezi ezt a szót. Befejteztem a középiskolát. Dolgoztam titkárnőként. Érték a varráshoz is.
– Vlagyimir milyen végzettséget szerzett?
– Befejtetem a zeneiskolát harmónia szakon. Aztán a művészeti szakiskolát. Dolgoztam igazgatóként különböző intézményekben. Éneket és rajtot tanított.
– Igen énekkart is vezeték. – Tehát a zene a hivatása.
– Nagyon emlékezetes nap volt számomra, az ének napja Kanevben. Az énekkar 160 tagból áll.
– Részt vett –e ön valamilyen fesztiválon?
– Nem, csak Kanevben szerepeltünk.
– Milyen figyelmet fordít a roma szervezet a gyerekekre?
– Egy éve, hogy tippet adtam egy csoport létrehozására, amely a fiatal generációval foglalkozna. Sajnos nem minden roma gyerek beszél az anyanyelvét. Itt nagyon sok a munka.
– Mi a kedvenc étel? – kérdeztem
– A romák szeretik húst. Amikor összegyűl a család fasírtot készítek gombával, és kocsonyát.
– Vlagyimir úr mit kíván lapunknak?
– Különösen nagy figyelmet szenteljenek a problémáknak és azok megoldásának, hogy tudjuk hogyan élnek Ukrajna romái, mert nekünk mindent egymásról tudnunk kell.

Ádám Aladár
Ukránból fordította N.B.

bare khereske
ko baro kher
kathar o baro kher
bare khereha

ola shukar romnya
ola shukar romnyake
e shukar romnyia
ola shukar romnyatar
kathar e shukar romnyia
ola shukar romnyaha

Többes szám

o chore manusha (szegény emberek)
ole chore manushenkathar
ole chore manushenge
ole chore manushendar
o chore manusha
ole chore manushenca
ko chore manusha

A melléknévek egy részénél, például a baro/-i, kalo/-i, sano/-i tato/-i, úcho/-i esetében az első szótág

magánhangzója csak csak akkor hosszú ha a melléknév állítványkény szerepel. Pl: Ez a ház nagy – Ada kher baro.
Ha melléknévjelzőként szerepel, akkor ez a magánhangzó megrövidül.
Pl: A nagy ház – O baro kher.

Romane chachipe

Cigány mondások

1. Na dara, o Del zanel pa tute.
Ne félj, az Isten tud róla.
2. Angla le shingale shaj garadjos, aj angla o Del na A csendörök elől elrejtőzhetsz, de Isten elől nem.

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок двадцять другий

Змінювання прикметників

Вправа I.

Випишіть з тексту всі прикметники й виділіть позначкою □ їх закінчення.

О чоро ром пе гавеско агор траїяс песка бари фаміліяса. Сас лес дуй шувке граста тай бут чгавора. Бешенас екг паше екгесте пгуро ай пгурі. Ле пгурес сас цікно кгер анда лон, а ла пгура сас кгероро анда момелі. Екг берш наклас, бршінда баре чгордонас о лонескоро кгероро біллас. О кавер дівер сас баро кгам ай баро тапіне, ай ла пгура кгер біллас.

Пригадаймо!

Прикметник у ромській мові зазвичай стоїть перед іменником і має форми подібні артиклю.

Наприклад: Якщо маємо сполучення слів *о баро шукар терно ракло*, ми ніколи не скажемо: *када шундом ле барестар шукарестар тернестар раклестар*, але правильно скажемо: *ле баре шукаре терне раклестар*. Як бачимо, форми прикметника пов'язані з формами артикля.

У звичайному відмінку стоїть лише іменник, прикметник знаходиться у так званій неповній (редуктивній) формі, яка є однаковою для всіх непрямих відмінків.

Пригадаймо! Непрямими відмінками називаються всі відмінки, крім номінативу.

Власне ромські прикметники

	чоловічий рід	жіночий рід
Закінчення:	-е	-а

Приклади:	шукаре манушес	шукара ромня
	шукаре манушега	шукара ромнятар
	лачге манушес	лачга ромня
	лачге манушега	лачга ромнятар

	множина обох родів	
Закінчення:	-е	

Приклади:	шукаре Роменца	лачге Роменца
	шукаре Ромендар	лачге Ромендар

Запозичені прикметники

	чоловічий рід	жіночий рід
Закінчення:	-оне	-она
Приклади:	русконе раклега	рускона учтелкатар
	русконе раклес	драгона піраня

	множина обох родів	
Закінчення:	-оне/-ане	

Приклади:	русконе ракленца	гаджікане раклендар
------------------	------------------	---------------------

Як бачимо, закінчення прикметників чоловічого роду співпадають із закінченнями прикметників у множині.

У випадку, якщо прикметник займає позицію після іменника, або вживається самостійно без нього, то відмінюється, як звичайний іменник.

Наприклад: Пгуч ле пгурендар! Те вакерега ле Роменца амаренца, пгенена туке.

АНЕКДОТИ

Гонит старий цыган кнутом по степи цыганенка:
— Вон с моего двора!
— Батя, - взмолился цыганенок, - да когда же твой двор кончится?

Варил цыган кулеш в степи. Но повернулся как-то неловко, задел казанок и опрокинул его. А тогда говорит:

— Вот чертова теснота - негде и повернуться.

РОМАНИ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Регістраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точністю наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят".

АДРЕСА РЕДАКЦІ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а,
телефакс 1-58-05,
E-mail:romaniyag@mail.uzhgorod.ua
http://www.romaniyag.boom.ru

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13,
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 72 0

Состар ачгїлас о ром песка ромняса

Пгенав туке екг цікні парамїса, со манге мурі мамі пгендас (могтодас) е баранка.

Сас кай нас, варекаї, те на дїкгас суненде пе рата. Екг терно Ром терня ромняса. Тай сас лес ефта чгавора. Ай траделас песке вурдонеса. Варекаї анде веша пашо паї. Тай тордонас, тай кіравенас. Тай варесар авїлас анде леско кан о край кай сі лес екг шукар чгаї, де вой шога чї асандас. Тай кон джанела те асавела ла, кодолеско авла о допаш тгем е красско. Тай шундас кадо муро кало цікно Ром, мустацако. Тай пгенел леске лескі ромні: "Со кам джас, мо? Дїлайлан ту, ке катка мукес ман андо веш е чгаворенца? Ай нашї керес кодо те мукес аме коркорен!". Но мішто, тай вов пгенел: "Шун, на ворбін кет, ме акана пе муро пгуро вурдон шував опре о бов ай керав яг тай традав". Тай традел песке по дром. О бов пгабол, тгуварел тай вов пїябел тай кгелел.

Е терні краяскіня мїндїг ровел, лако муй мїндїг ровлярдо, сар екг пгурі ромні. Ві лако дад ровел тай о інтрего шукар кгер. Анен е похтана, е сомнакая. Е бут мануша авен сако дес тай кгелен, пїябен лаке, парне мануша, кале мануша тай анда Егіпто, анда сако тгем авен. Тай кгонік чї бірїй лаї вой те керел. Тай традел анде удвара о ром, лескере вурдонеса тай пїябел тай ціпїй тай яїгатїй. Лако пгуро дад пгенел аканак:

"Джан-тар туменге са кgere тай на авен аба кгонік катге, ке мурі чгаї чї камел кганкас. Аба дуй берш родас варекас, кон асавел ла тай най кгонік, наштї керас кганчі. Джан туменге кгерел!". Ай, джан-тар кодол бут края тай краяскіні пенге чгавенца кgere. Ай е терні чгаї дїкгел тай пгенел: "Мїшто кердан, даде, кай нашадан лен ке манге чї чальон чї екг анда ленде".

Ай о пгуро Роморо пале ачгїлас інке тай шол кашт андо бов. Тай рандел песко чекат ай хал, рагїй тай кгелел по тгувало, мелало бов. Тай варесар дїкглас е красскї чгаї па фелїстра тай дїкгел, со котге тейле. Конї кадо, со керел кадо катге? Сар авїлас катге анде? Е чгаї пгенел: "Даде, даде, мук када ле манушес андре, тавел опре!". Тай традел о ром анде кодо кгер ай дїкгел кадо шукарїне. Са сомнакаса аврі шуте. О ром песке вурдонеса ай о бов мелало кгандел ай тгуварел. Кгелел котге опре, болдел песко калапо, ві опре ві нїта, е мустаца болдел опре ай тейле, путрел о колін тай авен леске бал аврі, леске кале лунге бал по шейро. Дїкгел е краяскіня тай пгенел лаке вов: "Доста дїкглан, акак традав-тар манге пале кгерел!". "На, на, ту катге тробуй те ашос!". Касаво інке е краяскінякї чгаї чї дїкглас шога тай пгенел атунчі: "Даде, мук лес катге", - тай кездїй те кгелел е краяскіня, тай те пїябел тай те асал. Но мішто. Тай пгенел о пгуро край: "Со пгендем, кодо пгендем допаш барвалїмо тіро тгаї о допаш муро!". Но аканак ко чоро Ром, ефта чгавора тай е ромні пе подоско шарко тордїол. Де катка андо барвалїне, дїлайлас ай бїстердас о ром па чгавора тай па ромні. О край аканак керел о баро бїяв. Со авла? Вов авла о край тай варесар жуїя песка ромня тай е чоре чгаворен. Гай пгенел е красске: "Алдї тут о сунто Дел, чї камав андо тьо шукарїне те авав, ме камав екгвар анде гордово те шувес ман тай котге те усїй андо паї

мура пїрамняса. Тай те аваса палпале, шай керес о баро бїяв". Пгенел о край: "Тїро о тгем, ту шай керес со камес!". Тай лел е гордова тай шудел лен андо паї.

Но, о ром бешел анде гордово тай е геїрї бокгалї краяскіня. Тай лел варесар шїрдел пе аврі карїнг о парто, тай джал тай родел варесо те хал е краяскіня. Араклас коломпїра ай кукурїза. Де кай? Е краяскіня сіклї, те хал о лачїне. Тай лас пе по парто те хутїлел цікне каштореса мачген, гай хутїлдас елга чука. Ай камел те пекел лаке ла чука: "На ха ма, цікні сім, тай на де ман тіра пїрамнякї!" - пегенел манушїкане гласоса е чука. "Шуде ман палпале андо паї тай шай мангес со камес, кодо со ту камеса! Мук ман ке мурї дей ровел анда ма!". Дїкгел о ром: "Наї со те керав туса, чї сан барї, ціні сан", - тай шудел ла чука андо паї. "Со пгендас кадї чука? Со камав, кодо авла!". Пгенел о ром ла чукаке: "Де атунчі мура пїрамня бут хабен".

"Мїшто! Ай шудас аврі кготар е пїейке кгаїнїан тай лїейке маса, бут гуглїмата, пїмата. "Девлале", - пгенел "дїкгата сар джанел те хал е краяскіня!". Тай мангел песке пе авер рїг екг баро кгер, сар леске сокрос (тесть) траїсардас ла краяскіняса андо шукар кгер шов курке ай варесар гїнді пе пескі ромні. Суненде дїкгел е чгаворен тай песка ромня сар вой сувел е чгаворенге гада.

Лел тай траден пенге кgere кай лако дад. Тай пгенел о ром ле красске: "Рая, тьо барїмо, ту лачго баро машуш сан, де ме май баро сім аканак сар ту, ке ме по інтрего тенгерї паша парто шутем кердем баро кгер тай катар тіро кгер шай джав ме по паї анде муро кгер. Ке о інтрего тган муро, ман чї тробуй тіро барвалїмо, тай чї ті шукар чгаї! Асал аба, кгелел аба, тавел бахталї, те родел песке авере пїрамнєс". "На, на, ту сі те лес ла!". Чї камел аврі те мукел лес о край анда кгер. Пгандавен са вудара тейле. Пгенел о край: "О ром гїнді (думїнел): сі те джав аврі катар, вай камав вай нїч!". Тай шудел пе перата, кана вой совелас, пердал бар, тай лел пе те нашел ке пескі ромні.

Андо веш бешелас. Тай е бут чгавора ровенас тай вой геїрї, чорї ромні, бокгалї сас, нас лен кганчі, ферї со ракгелас, со драбарелас геїрї. Гай пгенел лаке: "Мурї драго ромні, кgere авїлем! Муро іло андас ман туменде. Со кірадан мурї кїнешо ромні?". Тай пгенел вой леске: "Кїдіно хумер, чїпеткі, масеса!".

Но, тай лел кодо пїїрорї тай бешел тай кездїй те хал. Масїї опре по пато паша ла. "Аї мурї ромні, те джанесас, кетї халем кїно со реслас муро шейро, со сі де кадо барвалїмо, со ме халем адес, кодо май бут керел сар е красске хабената, чї джанел кгонік те дел ма!". "Со ворбїс, ту", - пгенел е ромні, "чоро хабен! Кай ту санас тай муклан аме, лан а краяскіня!". "Ме чї лем ла тай чї на чї лав ла. Ке касаво романо хабен сар ту кіравес кгонік чї джанел те керел!".

Тай ачгїлас о ром песка ромняса.
Кадї сі екг цікні парамїса, со мурї мамі пгендас манге. Тай касаве парамїсі бут сі кай е пгуране Ром.

Катар е Цея Стойка

Обкердї стїпїстїка Аладар Адам

О фенкїїпо іло андало гїнді

"О Чхїндлар" І.Т. Мазоре, М.Г. Козїмїренко

Романе чаїне

Ромськї приказкї

1. Пген о чаїне, андо чаїне марна тут!
Скажї правду й зїбїють тебе.
2. Андре кганчесте (нікосте) о лон чї тробуй.
У нїщо й солї не треба.
3. Екг дай лїкерел дешє чгавен, але деш чгаве на лїкерна елга да.
Одна мати може обїйти десїяток дїтей, але десїяток дїтей не можуть обїйти одїнїї матерї.

4. Нане ружа бїо кандре, нане камїбен бї е дук.
Нема трояндї без терену, нема любовї без страждань.

5. О Ром башавла, со ча дївлїла пре лума.
Ром буде грати, докї жїтїме на цьому свїтї.
6. Тге лавутаркї лавутара андро пер башавен.
І музїкантам вїграють музїкї в животї.
7. Мануш дївелел, сар джанел.
Людїна жїве, як вїдається.
8. Бахталї ора, савї преджал.
Щаслива годїна, котра мїнула.